

Juridiska institutionen

Examensarbete, 30 hp

Höstterminen 2020

Fel i flera led

En undersökning av det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel vid kommersiell handel med mängdvaror av standardkaraktär

Linnéa M. Axelsson

Handledare: Jakob Heidbrink

Examinator: Claes Martinson

GÖTEBORGS UNIVERSITET

**HANDELSHÖGSKOLAN
JURISTPROGRAMMET**

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1. INLEDNING	4
1.1 PROBLEMBAKGRUND.....	4
1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	5
1.4 AVGRÄNSNINGAR	5
1.5 METOD OCH MATERIAL.....	6
1.5.1 Rättsdogmatisk metod.....	6
1.5.1.1 Disposivitet och rättsdogmatisk metod.....	9
1.5.2 Rättsanalytisk metod.....	10
2. SKADESTÅNDSANSVARET FÖR FEL I KÖPLAGEN	12
2.1 KONTROLLANSVAR	13
2.2 DIREKT ELLER INDIREKT FÖRLUST	14
2.3 GARANTIER OCH SÄRSKILDA UTFÅSTELSER.....	17
2.4 BEGRÄNSNINGAR AV SKADESTÅNDSANSVARET	18
3. AVTALSFRIHETENS BETYDELSE FÖR SKADESTÅNDSANSVARETS OMFATTNING	20
3.1 BEGRÄNSNINGAR AV ANSVARET I KÖPEAVTAL.....	21
3.1.1 Avtalets subjektiva begränsning.....	21
3.1.2 Friskrivningar och ansvarsbegränsningsklausuler	21
3.1.2.1 Force majeure-klausuler.....	23
3.1.3 Vitesklausuler	24
3.2. SKADESTÅNDSANSVARET I STANDARDAVTAL	25
3.2.1 Beskrivning och analys av skadeståndsansvaret i NLS 19.....	26
4. MÖJLIGHETEN ATT KANALISERA SKADESTÅNDSANSVARET I EN HANDELSKEDJA	30
4.1 SKADEVÅLLARENS ANSVAR I PRAXIS	30
4.1.1 NJA 1985 s. 641.....	30
4.1.2 NJA 2001 s. 309.....	31
4.1.3 NJA 2007 s. 758.....	32
4.1.4 Sammanfattande analys av de undersökta rättsfallen	34
4.2 ETT EXEMPEL PÅ EN HANDELSKEDJA	35
4.2.1 C:s ansvar gentemot D.....	36
4.2.2 B:s ansvar gentemot C.....	36
4.2.3 A:s ansvar gentemot B	39
4.2.4 Sammanfattande analys av exemplet.....	40
5. FÖRELIGGER DET SKÄL ATT ÄNDRA REGLERINGEN?	41
<i>Reflektioner kring de lege ferenda</i>	43
6. SLUTSATS	46
REFERENSLISTA	48
OFFENTLIGT TRYCK	48
INTERNATIONELLA RÄTTSKÄLLOR.....	48
STANDARDAVTAL.....	48

LITTERATUR	48
DIGITALA KÄLLOR.....	50
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING.....	51
HÖGSTA DOMSTOLEN	51
HOVRÄTTEN	51

Förkortningar

1905 års köplag	Lag (1905:38 s. 1) om köp och byte av lös egendom
Avtalslagen	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
CISG	United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods
HD	Högsta domstolen
Köplagen; KöpL	Köplag (1990:931)
MB	Miljöbalk (1998:808)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NLS 19	Allmänna bestämmelser för leveranser av mängdvaror av standardkaraktär såsom mekaniska, elektriska och elektroniska komponenter, skruv och spik inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige (NLS 19)
Produktansvarslagen	Produktansvarslag (1992:18)
Prop.	Proposition
Skadeståndslagen	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1. Inledning

1.1 Problembakgrund

Köpeavtal ingås mellan två olika parter, en köpare och en säljare. I praktiken är det dock vanligt förekommande att försäljning sker i flera led. Om en part bryter mot avtalet kan det drabba flera personer eller företag i handelskedjan. Exempelvis då ett fel i en vara uppstår i första ledet, kan det innebära att avtalsbrott föreligger i alla led i handelskedjan.

När det gäller skadestånd för ett avtalsbrott är utgångspunkten i den svenska köprätten att den skadelidande parten ska ha rätt till en ersättning som motsvarar det positiva kontraktsintresset.¹ En säljares skadeståndsansvar är emellertid inte obegränsat. Lagstiftaren har exempelvis valt att skilja mellan direkta och indirekta förluster i köplagen,² och ansvarsgrunderna för dessa olika skadetyper skiljer sig åt.³ Köplagen, som är tillämplig vid handel med lös egendom mellan näringsidkare, är dessutom dispositiv.⁴ Parterna är alltså fria att själva avtala om skadeståndsansvaret. Detta innebär att köpeavtal kan innehålla olika typer av ansvarsbegränsningar och att regleringen av felansvaret mellan de olika avtalsparterna i en handelskedja kan se väldigt olika ut.

I propositionen till köplagen anges följande angående ersättning som en köpare i en handelskedja tvingats utge till sin köpare på grund av fel i varan: "Som direkt förlust bör slutligen bedömas belopp som köparen på grund av dröjsmål eller fel tvingas betala till sin avtalspart i senare led i form av prisavdrag eller ersättning för avtalspartens direkta förlust och som ger honom regresskrav mot säljaren. Detsamma gäller köparens regresskrav på grund av kostnader för rättelse av fel efter reklamation av en köpare i nästa led. Säljaren bör således vara skyldig att ersätta köparens regresskrav även om det är fråga om ett dolt fel som uppkommit i ett tidigare säljled. Härigenom möjliggörs en kanalisering av skadeståndsansvaret till det säljled varifrån felet härstammar."⁵

Denna formulering i propositionen till köplagen tyder på att det finns ett önskemål från lagstiftaren om att den som orsakat skadan också är den som slutligen ska ersätta skadan, genom att varje led i handelskedjan ska kunna kräva sin säljare på ersättning tills man når det led som orsakat felet. Genom en sådan kanalisering kan man säkerställa att alla parter i handelskedjan som drabbas av ett avtalsbrott på grund av att varan är felaktig får full ersättning i enlighet med den köprättsliga utgångspunkten. Att skadevällaren ska betala är dessutom en grundläggande rättsekonomisk tanke som återkommer på flera ställen i lagstiftningen.⁶ Uppsatsen kommer därför utgå från tesen att det är gynnsamt att kanalisera

¹ Prop. 1988/89:76 s. 193.

² KöpL 67 §.

³ Kihlman, Munukka och Svensson, Köplagen: En kommentar, s. 611.

⁴ KöpL 3 §.

⁵ Prop. 1988/89:76 s. 49.

⁶ Se exempelvis MB 2 kap 8 § samt Skadeståndslagen.

skadeståndsansvaret vid handel i flera led. Frågan blir då om det är möjligt att kanalisera skadeståndsansvaret när avtalsfriheten innebär att regleringen av skadeståndsansvaret kan variera mycket i de olika leden i en handelskedja?

1.3 Syfte och frågeställning

Mot bakgrund av problembeskrivningen ovan syftar uppsatsen till att undersöka möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret i handelskedjor, samt att analysera huruvida det föreligger skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led. Utgångspunkten i uppsatsen kommer att vara handel med mängdvaror av standardkaraktär och uppsatsen är inriktad på svensk rätt.

För att kunna uppnå den första delen av det ovan beskrivna syftet kommer omfattningen av det köprättsliga skadeståndsansvaret för fel vid kommersiell handel med lös egendom i flera led undersökas. Undersökningen kommer utgå från följande frågor:

1. Hur ser skadeståndsansvaret för fel vid kommersiell handel i flera led ut enligt köplagen?
2. Hur påverkas skadeståndsansvaret av avtalsfriheten?
3. Hur ser möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret i en handelskedja ut?

Detta leder till syftets andra del där undersökningen utgår från forskningsfrågan:

4. Föreligger det skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led?

1.4 Avgränsningar

Inledningsvis ska här framhållas att det är en premiss för frågeställningen att avtalsbrott i form av fel i varan föreligger och att felet har kunnat härledas till en specifik part i handelskedjan. Felbedömningen är ett ämne i sig som inte kommer behandlas i uppsatsen.

Avtalsbrott och handel är två mycket omfattande områden, såväl i praktiken som i den rättsliga regleringen. Uppsatsen kommer därför främst fokusera på nationell köprätt. I jämförande syfte kommer dock vissa delar av FN-konventionen om internationella köp av varor (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, CISG) att tas upp. Frågor om identitet mellan den köpta varan och en slutprodukt berörs inte i uppsatsen. Uppsatsen har vidare avgränsats till att omfatta kommersiell handel med lös egendom i form av mängdvaror av standardkaraktär. För att få en bild av hur den köprättsliga regleringen och olika avtalsvillkor kan användas i praktiken har jag studerat ett av marknadens standardavtal, NLS 19. Av tids- och utrymmesskäl studeras inte fler avtal och av samma skäl undersöks inte heller

konsumentskyddslagstiftningen närmare i uppsatsen. Konsumentförhållanden kommer således endast undantagsvis beröras i jämförande syfte.

En ytterligare avgränsning föreligger genom att undersökningen är fokuserad till det inomobligatoriska skadeståndsansvaret vid fel. Detta innebär att exempelvis skador på annat än den sålda varan som regleras genom produktansvarslagen och allmänna skadeståndsrättsliga regler inte kommer behandlas närmare i uppsatsen. Med undantag av ett rättsfall där önskemålet om att skadevällaren ska betala undersöks, kommer inte heller direktkrav behandlas närmare i uppsatsen. Detta utifrån att det förefaller som att möjligheten att ställa direktkrav i kontraktuella kedjor är mycket begränsad.⁷

Slutligen ska nämnas att företag i praktiken ofta har en försäkring som kan ersätta kostnader de drabbas av på grund av att de själva eller någon annan bryter mot ett avtal. Uppsatsen kommer dock behandla kommersiella avtal utanför försäkringsområdet. Frågeställningen kan trots det vara relevant för försäkringsområdet i förhållande till försäkringsbolagens regressmöjligheter.

1.5 Metod och material

Eftersom uppsatsen syftar till att undersöka möjligheten för parterna i en handelskedja att få ersättning enligt det positiva kontraktsintresset när ett avtalsbrott leder till skador hos en köpare flera led bort, utgör rätten de lege lata själva grunden för uppsatsen. Som en utgångspunkt i arbetet har därför rättsdogmatisk metod (ibland kallad den juridiska metoden)⁸ använts. Uppsatsen syftar vidare till att analysera huruvida det föreligger skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led. För att uppfylla detta syfte har även rättsanalytisk metod använts. Uppsatsen präglas delvis av ett pragmatiskt synsätt, i bemärkelsen att undersökningen är praktiskt inriktad med ett särskilt fokus på följderna av regleringen som undersöks.⁹ Orsaken till detta är att jag anser att rättens praktiska konsekvenser är en viktig faktor i att ta i beaktande i analysen av om det föreligger skäl att ändra regleringen.

1.5.1 Rättsdogmatisk metod

Som ett led i att kunna uppfylla syftets första del, och då framför allt frågeställning ett och två, har den rättsdogmatiska metoden använts. Metoden används i syfte att försöka fastställa det aktuella rättsläget avseende det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel vid kommersiell handel i flera led. Begreppet rättsdogmatisk metod har diskuterats flitigt.¹⁰ Syftet med metoden

⁷ Zackariasson, Direktkrav: Om rätt att rikta anspråk mot gäldenärens gäldenär, s.199.

⁸ Svensson, De lege interpretata, s. 217.

⁹ Se Lena Sisula-Tulokas kortfattade beskrivning av pragmatism i antologin Pragmatism v. principfasthet i nordisk förmögenhetsrätt, kapitlet Rättsvetenskap och pragmatism, s. 83.

¹⁰ Mattias Hjertstedt, Beskrivningar av rättsdogmatisk metod, s. 166 f.

sågs dock ofta vara att rekonstruera en rättsregel,¹¹ eller att beskriva och systematisera innehållet i den gällande rätten,¹² vilket jag sett som en nödvändig del av min studie. Lena Olsen beskriver det som att den rättsdogmatiska metodens ändamål är att “så nära som möjligt besvara domarens frågor vad gäller rättsordningens innehåll”.¹³ Detta är ambitionen i uppsatsens deskriptiva delar.

En viktig del av den rättsdogmatiska metoden är den så kallade rättskälleläran.¹⁴ Enligt rättskälleläran utgörs de allmänt accepterade rättskällorna av lagar, rättspraxis, förarbeten samt doktrin.¹⁵ Mellan de olika källorna råder en viss hierarki. Lagar, förarbeten och prejudikat utgör auktoritativa rättskällor där lag har högst rang.¹⁶ Doktrin anses ofta ha bärighet genom sin inre tyngd.¹⁷ I enlighet med den traditionella rättskälleläran har jag studerat lagtext och förarbeten. Dessa källor är framförallt viktiga i uppsatsens andra kapitel som innefattar en deskriptiv beskrivning över huvuddragen i det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel enligt köplagen. Kapitlet syftar till att ge läsaren en överblick över lagregleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led samt, inte minst, till att utgöra en grund för de kommande analyserna. I kapitlet görs även några små jämförande utblickar mot CISG i syfte att kontextualisera den svenska lagstiftningen. Anledningen härtill är att jag anser att man genom att jämföra och sätta rätten i ett sammanhang kan uppnå en bättre förståelse av rättsreglerna.

Som ett led i tolkningen av rätten och i enlighet med rättskälleläran används också praxis i viss mån i undersökningen av det inomobligatoriska skadeståndsansvaret. Detta då rättspraxis kan spela en viktig roll för tolkningen av den så kallade gällande rätten.¹⁸ Praxis avseende 1990 års köplag är dock av begränsad omfattning.¹⁹ Många av de köp som varit föremål för prövning i HD har dessutom varit reglerade av avtal, vilket innebär att den vägledning som kan ges av fallen blir begränsad. Rättsfallen från HD som analyseras närmare i uppsatsens fjärde kapitel har därför främst använts i syfte att visa några exempel på hur det köprättsliga skadeståndsansvaret behandlats i praktiken. Syftet med dem är alltså inte att fastställa den gällande rätten. Trots att stora skillnader föreligger mellan skadeståndssystemet enligt den nuvarande köplagen och enligt 1905 års köplag samt tidigare gällande allmänna principer,²⁰ och trots att det är svårt att avgöra vilken vägledning äldre praxis kan ge efter införandet av den nya köplagen,²¹ har jag i kapitlet valt att inkludera ett rättsfall där den gamla köplagen tillämpats. Jag har också valt att frånga några av de avgränsningar som gjorts för övriga delar av uppsatsen. Anledningen till detta är att praxisframställningen, som sagt, inte är avsedd att

¹¹ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 21.

¹² Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 45.

¹³ Olsen, Rättsvetenskapliga perspektiv, s. 111.

¹⁴ Lehrberg, Praktisk juridisk metod, s. 101.

¹⁵ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 28.

¹⁶ Lehrberg, Praktisk juridisk metod, s. 106.

¹⁷ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 33.

¹⁸ Herre, Ersättningar i köprätten, s. 39.

¹⁹ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 24.

²⁰ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 280.

²¹ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 43.

beskriva gällande rätt. Avsikten med denna framställning är istället att göra en jämförelse av "Law in Books vs. Law in Action" i de undersökta rättsfallen, och därtill att visa exempel på om och hur önskemålet om att skadevällaren ska betala i praktiken har behandlats i domstolarna.

Även doktrin har utgjort en viktig källa i arbetet. Trots att doktrin inte utgör en auktoritativ rättskälla kan den i praktiken få stor betydelse.²² I arbetet med att tolka och systematisera den gällande rätten har därför doktrin undersökts. Detta i syfte att få en bättre förståelse för regleringen av det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel. Eftersom köprätt är ett omfattande område som det skrivits hyllmeter om, har en utmaning i uppsatsen varit att välja vilken doktrin som skulle användas. Jag har försökt att i så stor mån som möjligt använda litteratur skriven av författare som citerats flitigt och som kan ses som experter inom sina områden. Jag anser att detta ger deras uttalanden större tyngd. För att få en så rättvisande bild som möjligt av det aktuella rättsläget och av avtalsfrihetens betydelse för skadeståndsansvarets omfattning vid handel i flera led, har jag också valt att prioritera litteratur som är relativt ny eller nyligen uppdaterad.

Gällande doktrin är det viktigt att notera att den inte utgör en auktoritativ källa, och även i användandet av de auktoritativa rättskällorna är ofta olika tolkningar nödvändiga. Kleineman beskriver till och med rättsdogmatiken som en tolkningslära.²³ Den rättsdogmatiska metoden innefattar visserligen argumentationsredskap såsom motsatsslut och analogislut.²⁴ Att identifiera vilka argument som är tillåtna utgör också en del i den rättsdogmatiska metoden.²⁵ Trots detta finns det, enligt min mening, alltid en risk att subjektiva uppfattningar färgar tolkningar och beskrivningar. Rätten förändras dessutom kontinuerligt.²⁶ Därtill går det heller inte alltid att uttolka rättsläget ur de accepterade rättskällorna, då rättsläget inte alltid är fastställt. Det kan därför ifrågasättas om den så kallade gällande rätten, själva undersökningsobjektet för den rättsdogmatiska metoden, verkligen finns. Gunnarsson och Svensson menar att det inte är möjligt att empiriskt och slutgiltigt fastslå vad den gällande rätten är, då rätten inte är ett statiskt objekt.²⁷ Även Sandgren påpekar att det inte alltid finns ett rätt svar, utan att rättsvetenskapare kan komma fram till olika svar - trots att de utgår från samma fråga och samma material.²⁸ Utöver att det går att ifrågasätta huruvida "gällande rätt" faktiskt existerar så har den rättsdogmatiska metoden även kritiserats för att vara för snäv och för teknisk för att lämpa sig för rättsvetenskapen.²⁹ Schelin menar att en strikt rättsdogmatisk metod inte kan användas för att besvara vilka konsekvenser den gällande rätten medför eller hur rätten borde se ut.³⁰

²² Lehrberg, Praktisk juridisk metod, s. 203.

²³ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 29.

²⁴ Peczenik, Juridikens allmänna läror, s. 259.

²⁵ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 28.

²⁶ Gunnarsson och Svensson, Genusrättsvetenskap, s. 105.

²⁷ Gunnarsson och Svensson, Genusrättsvetenskap, s. 105.

²⁸ Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 18 f.

²⁹ Olsen, Rättsvetenskapliga perspektiv, s. 112.

³⁰ Schelin, Kritiska perspektiv på rätten, s. 91.

Trots denna, i min mening, mycket befogade kritik mot försöken att fastställa den så kallade gällande rätten kvarstår det faktum att den rättsdogmatiska metoden fortfarande har stor betydelse såväl i praktiken,³¹ som i rättsvetenskapen.³² Även om det inte med säkerhet är möjligt att fastställa "gällande rätt" har jag ansett det nödvändigt att försöka kartlägga det aktuella rättsläget utifrån hur en domstol skulle kunna förväntas bedöma det i dagsläget. Kartläggningen syftar dels till att ge läsaren en överblick över skadeståndsansvaret för fel vid kommersiell handel med lös egendom i flera led, ett tämligen komplext ämne. En kartläggning av skadeståndsansvarets omfattning har också varit nödvändig för att kunna besvara uppsatsens tredje frågeställning, om det är möjligt att kanalisera skadeståndsansvaret vid handel i flera led. Förutom detta har den rättsdogmatiska metoden också använts löpande i syfte att lägga en grund för jämförelser och analyser i uppsatsen.

1.5.1.1 Disposivitet och rättsdogmatisk metod

Svårigheterna med att fastställa den gällande rätten märks särskilt tydligt inom köprättens område, eftersom köplagen är dispositiv. Den dispositiva naturen av den kommersiella köprätten innebär nämligen att de traditionellt sett auktoritativa rättskällorna i den rättsdogmatiska metoden inte är tvingande.³³ Avtalsparterna har därmed en stor frihet att själva bestämma köpeavtalets innehåll. Disposiviteten innebär att handelsparternas avtal har företräde framför bestämmelserna i köplagen.³⁴ Avtalsfriheten är därför av stor betydelse för denna uppsats. I uppsatsens tredje kapitel har jag därför undersökt hur det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel i köpeavtal kan se ut. Detta har jag gjort genom att kartlägga vanliga avtalsvillkor som kan användas för att begränsa skadeståndsansvaret i köpeavtal. Avtalsfriheten innebär att det inte finns ett entydigt svar på hur skadeståndsansvaret i köpeavtal ser ut. Allmänna avtalsrättsliga principer är dock av betydelse vid tolkning och utfyllnad av köpeavtal.³⁵ Dessutom kan exempelvis handelsbruk och annan sedvänja utgöra rättskällor.³⁶ Utvecklingen av standardavtalen under 1900-talet har dock lett till att handelsbrukets betydelse har minskat.³⁷ Eftersom det i praktiken dessutom är svårt att fastställa vad som faktiskt utgör handelsbruk³⁸ undersöks handelsbruk och sedvänja inte närmare i uppsatsen.

Däremot undersöks standardavtalet NLS 19³⁹. Detta för att få en bild av hur olika avtalsvillkor kan användas i praktiken och hur det avtalade skadeståndsansvaret förhåller sig till regleringen i köplagen. Standardavtalet NLS 19 är avsett att användas för inomnordisk handel med mängdvaror av standardkaraktär, såsom skruv, spik och elektroniska komponenter. NLS 19, som är en revision av de tidigare NLS-bestämmelserna, har utvecklats av Teknikföretagen i

³¹ Kleineman, Rättsdogmatisk metod, s. 25.

³² Gunnarsson och Svensson, Genusrättsvetenskap, s. 111.

³³ Se KöpL 3 §.

³⁴ Se KöpL 3 §.

³⁵ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 102.

³⁶ KöpL 3 §.

³⁷ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 41.

³⁸ Ramberg och Ramberg, Allmän avtalsrätt, s. 30.

³⁹ Teknikföretagen, NLS 19,

<https://www.teknikforetagen.se/globalassets/medlemsportalen/standardavtal/produktleveranser/gratis/nls-19-svenska.pdf>.

samarbete med Norsk industri, DI och Teknologiateollisuus - Teknologiindustrin.⁴⁰ Teknikföretagen är en bransch- och arbetsgivarorganisation inom den svenska teknikindustrin som har 4 200 medlemsföretag. Dessa medlemsföretag utgörs bland annat av stora globala bolag såsom Volvo, Ericsson och Scania, och tillsammans står medlemsföretagen för en tredjedel av den svenska exporten.⁴¹ Det nu nämnda i kombination med att avtalet utvecklats specifikt för att omfatta handel med mängdvaror av standardkaraktär, vilket är utgångspunkten i uppsatsen, samt att avtalet reviderades så sent som förra året är anledningen till att jag valt att undersöka just NLS 19.

1.5.2 Rättsanalytisk metod

Den rättsanalytiska metoden skulle kunna beskrivas som en expansion av, eller en fortsättning på, den rättsdogmatiska metoden. Att fastställa den gällande rätten kan utgöra ett viktigt led i den rättsanalytiska metoden.⁴² Den rättsanalytiska metoden är dock bredare och friare än den traditionella rättsdogmatiska metoden.⁴³ Att kritisera den gällande rätten är exempelvis en del av den rättsanalytiska metoden.⁴⁴ Till skillnad från den rättsdogmatiska metoden är den rättsanalytiska metoden inte bunden till de traditionella rättskällorna, utan den öppnar upp för en friare argumentation genom att ge spelrum för olika värderingar. Utöver de traditionella rättskällorna analyseras därför också standardavtalet NLS 19, som beskrivits ovan. Då det finns begränsat med vägledande praxis på området används dessutom ett konstruerat exempel på en handelskedja, i syfte att undersöka möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret genom hela kedjan. Exemplet analyseras också i syfte att belysa oklarheter i rättsläget och visa på problem som kan uppstå när den nuvarande regleringen tillämpas i praktiken.

Jämförelser och analyser görs löpande genom uppsatsen för att underlätta för läsaren. Jag har alltså inte separerat uppsatsens kapitel i rättsdogmatiska och rättsanalytiska kapitel. Generellt sett är dock uppsatsens första hälft mer deskriptivt inriktad, medan uppsatsens senare hälft är mer analytiskt inriktade. Detta eftersom de deskriptiva delarna lägger grunden för analysen. Den rättsanalytiska metoden används framför allt i syfte att besvara uppsatsens fjärde frågeställning, om det föreligger skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led. Detta görs genom att kritiskt granska och analysera rättsläget. Analysen kring huruvida det föreligger skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led underbyggs också av jämförelser mellan skadeståndsansvaret i standardavtalet NLS 19 och i den dispositiva rätten. Den rättsanalytiska metoden används också för att göra några reflektioner kring de lege ferenda.

Liksom den rättsdogmatiska metoden har också den rättsanalytiska metoden sina svagheter. Ett problem med den rättsanalytiska metoden är att det inte alltid går att dra en klar gräns mellan

⁴⁰ Teknikföretagen, Informationsskrift avseende NLS 19, s. 1.

⁴¹ Teknikföretagen, <https://www.teknikforetagen.se/om-oss/>.

⁴² Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 51.

⁴³ Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 50. Se också Schelin, Kritiska perspektiv på rätten, s. 42.

⁴⁴ Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 50 ff.

denna och den rättsdogmatiska metoden. Med andra ord överlappar metoderna till viss del varandra. Enligt Peczenik innefattas till exempel värderande ståndpunkter och möjligheten att kritisera delar av den så kallade gällande rätten i rättsdogmatiken.⁴⁵ Enligt Sandgren går den rättsanalytiska metoden dessutom in i rättspolitisk metod.⁴⁶ Det är därför möjligt att en läsare kan uppfatta uppsatsens analys och/eller vissa argument som rättspolitiska. Att det inte finns en enhällig uppfattning om vad olika juridiska metoder innefattar, och att metoderna till viss del överlappar varandra, gör att man kan fråga sig om det verkligen är meningsfullt att definiera uppsatsens metod(er) mer specifikt än "rättsvetenskap". Att sätta etiketter på metoderna som används har dock fördelen att det kan ge läsaren en kortfattad antydan om undersökningens tillvägagångssätt. Att använda allmänt förekommande etiketter kan dessutom underlätta metoddiskussioner.⁴⁷ Genom att beskriva såväl min uppfattning av metodernas innebörd samt hur metoderna använts för att besvara forskningsfrågorna och för att uppnå uppsatsens syfte hoppas jag kunna undvika eventuella oklarheter.

⁴⁵ Peczenik, Juridikens allmänna läror, s. 249 f.

⁴⁶ Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 61.

⁴⁷ Se Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, s. 62.

2. Skadeståndsansvaret för fel i köplagen

Att köplagen är tillämplig vid kommersiell handel med lös egendom framgår av lagens 1 §. Eftersom lagen är dispositiv gäller bestämmelserna emellertid inte om något annat har avtalats eller om det följer av partsbruk eller handelsbruk, eller av annan sedvänja.⁴⁸ Även i fall då två handelsparter utnyttjar avtalsfriheten och ingår ett köpeavtal som avviker från lagen kan de dispositiva reglerna i köplagen spela en viktig roll när det gäller utfyllnad och tolkning av avtalet.⁴⁹ Bestämmelserna i köplagen utgör därför en viktig grund i undersökningen av det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel vid handel i flera led. Som beskrivits i metodavsnittet syftar detta kapitel främst till att besvara den första frågeställningen genom att deskriptivt kartlägga den så kallade gällande rätten, samtidigt som det utgör ett underlag för uppsatsens fortsatta undersökning och analys.

Fel i varan är ett av de avtalsbrott som regleras i köplagen. Påföljderna när ett fel, som inte beror på köparen eller något förhållande på dennes sida, har konstaterats specificeras i 30 § köplagen. Härav följer att köparen får kräva avhjälpande, omleverans, prisavdrag eller häva köpet. Köparen får dessutom kräva skadestånd och hålla inne betalningen. En förutsättning för att köparen ska kunna göra felpåföljder gällande är att denne fullgjort sin undersökningsplikt i enlighet med 31 § köplagen samt att reklamation görs inom skälig tid från det att felet upptäckts eller borde ha upptäckts. Enligt köplagen föreligger en tvåårsgräns för reklamation. Gränsen gäller däremot inte om något annat följer av en garanti eller annan liknande utfästelse.⁵⁰

Utgångspunkten i köplagen när det gäller skadeståndets omfattning vid ett kontraktsbrott är densamma som i CISG: att den skadelidande parten ska ha rätt till en ersättning som motsvarar det positiva kontraktsintresset, det vill säga som sätter parten i samma ekonomiska läge som om avtalet hade fullgjorts.⁵¹ Många av bestämmelserna i den svenska köplagen motsvarar också regleringen i CISG.⁵² Att närma de nationella köpreglerna till regleringen i CISG utgjorde nämligen en målsättning under utarbetandet av 1990 års köplag. Även om det inte ansågs finnas skäl att till fullo anpassa den nya köplagen efter CISG så angavs det i lagrådsremissen att onödiga skillnader mellan reglerna för nationella samt nordiska köp och reglerna för internationella köp skulle undvikas.⁵³ Trots denna ambition föreligger ett antal viktiga skillnader,⁵⁴ främst avseende utformningen av skadeståndsansvaret.⁵⁵

Nedan följer en redogörelse för huvuddragen i den köprättsliga regleringen av skadeståndsansvaret för fel. För att sätta den svenska lagstiftningen i kontext görs också några jämförande utblickar mot CISG.

⁴⁸ KöpL 3 §.

⁴⁹ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 41.

⁵⁰ KöpL 32 §.

⁵¹ Ramberg och Herre, Internationella köplagen (CISG): En kommentar, s. 466 f.

⁵² Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 44.

⁵³ Prop. 1988/89:76 s. 24 f.

⁵⁴ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 41.

⁵⁵ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 37.

2.1 Kontrollansvar

I propositionen till 1990 års köplag beskrivs att utgångspunkten för skadeståndsansvaret vid fel i varan är att säljaren ska svara för det som faller inom dennes kontrollsfär.⁵⁶ Om säljaren bryter mot köpeavtalet behöver denne visa att förutsättningarna för ansvarsfrihet är uppfyllda för att undgå skadeståndsskyldighet.⁵⁷ Detta innebär att säljaren ska visa att felet beror på "ett hinder utanför hans kontroll som han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med vid köpet och vars följder han inte heller skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit."⁵⁸ Kan säljaren inte visa att felet ligger utom kontrollansvaret har köparen rätt till ersättning för sina direkta förluster.⁵⁹

Exakt var gränsen går mellan att en händelse är inom eller utom säljarens kontroll går inte att säga.⁶⁰ I förarbetena till köplagen nämns som ett exempel på en händelse som är utom säljarens kontroll ett införande av ett allmänt importförbud för ett visst ämne.⁶¹ För att säljaren ska befrias från skadeståndsskyldigheten krävs att händelsen utom kontroll faktiskt hindrar säljaren från att fullfölja avtalet, vilket inte fallet om det trots importförbudet går att anskaffa det specifika ämnet på den inhemska marknaden.⁶² När det gäller felsituationer är förutsättningarna för att säljaren ska befrias från skadeståndsansvaret mycket begränsade,⁶³ särskilt när köpet avser varor av generiskt slag.⁶⁴ Ett exempel på en situation som inte befriar säljaren från skadeståndsansvar är att säljaren levererar ett exemplar eller ett parti av varor som är felaktiga, på grund av orsaker som ligger utanför säljarens kontroll, trots att det hade varit möjligt att leverera en annan felfri vara. Enligt ett uttalande i förarbetena ska det i en sådan situation inte tillmätas någon betydelse att säljaren inte kunnat upptäcka felet i den specifika vara eller det parti som levererades före avlämnandet till köparen.⁶⁵ Säljarens kontrollansvar omfattar även kontraktsmedhjälpare. Det innebär att även om felet kan hänföras till någon som säljaren har anlitat, så är det endast om hinder enligt 27 § köplagen föreligger både för säljaren och kontraktsmedhjälparen som säljaren undgår skadeståndsansvar. Detta gäller såväl en tredje man som säljaren anlitar för att helt eller delvis fullgöra köpet, leverantörer som säljaren anlitar och andra i tidigare säljled.⁶⁶ Att en avtalspart som anlitar någon annan för att fullgöra den avtalade prestationen har samma ansvar för denne som för sig själv utgör en utgångspunkt inom svensk avtalsrätt. Det går alltså inte att undgå ansvar på detta sätt.⁶⁷

⁵⁶ Prop 1988/89:76 s. 1.

⁵⁷ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 280.

⁵⁸ KöpL 40 § 1 st jämte 27 § 1 st.

⁵⁹ KöpL 40 §.

⁶⁰ Sandvik, Säljarens kontrollansvar, s. 183 f.

⁶¹ Prop 1988/89:76 s. 111.

⁶² Prop 1988/89:76 s. 109.

⁶³ Prop 1988/89:76 s.136.

⁶⁴ Prop 1988/89:76 s. 44.

⁶⁵ Prop 1988/89:76 s. 137.

⁶⁶ KöpL 27 § 2 st.

⁶⁷ Ramberg och Herre, Köplagen: En Kommentar, s. 282.

Kontrollansvaret som föreligger enligt köplagen motsvarar i stora drag ansvarsbegränsningen i artikel 79 i CISG.⁶⁸ Av artikeln följer att en part kan undgå skadeståndsskyldighet om denne visar att underlåtenheten att fullgöra en avtalsförpliktelse beror på ett hinder utanför partens kontroll och om “han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med hindret vid avtalsslutet eller ha undvikit eller övervunnit hindret eller dess följder.”⁶⁹ När det gäller ansvaret för att en vara avvikit från avtalet ska hindret utom kontroll medföra att säljaren blivit förhindrad att avlämna en avtalsenlig vara. Bedömningen gäller inte huruvida själva felet berodde på ett hinder utanför säljarens kontroll.⁷⁰ Att det är just tidpunkten för avtalsslutet som är avgörande enligt artikel 79 i CISG har sagts ha sin förebild i angloamerikansk rätt. Det motsvarar vad som följer av de så kallade Hadley-reglerna som ger uttryck för ett par viktiga grundprinciper i common law.⁷¹ I svensk rätt är det däremot inte tydligt utifrån vilken tidpunkt bedömningen ska göras, eftersom ingen enhetlig uppfattning föreligger om vilken tidpunkt som ska bli avgörande för adekvansbedömningen.⁷²

2.2 Direkt eller indirekt förlust

Lagstiftaren har valt att göra en uppdelning mellan köparens direkta och indirekta förluster i köplagen. Kontrollansvaret medför ansvar för direkta förluster medan mer krävs för att skadeståndsansvaret även ska inkludera indirekta förluster.⁷³ Syftet med uppdelningen är att begränsa säljarens skadeståndsansvar för sådana förluster som till sin typ eller omfattning är svåra att förutse.⁷⁴ Definitionen av indirekt förlust i köplagen var också tänkt att fungera som vägledning vid tolkning av friskrivningsklausuler.⁷⁵ Vad som utgör en indirekt förlust framgår av 67 § köplagen, som har följande lydelse:

“Skadestånd på grund av avtalsbrott omfattar ersättning för utgifter, prisskillnad, utebliven vinst och annan direkt eller indirekt förlust med anledning av avtalsbrottet. Skadestånd enligt denna lag omfattar dock inte ersättning för förlust som köparen tillfogas genom skada på annat än den sålda varan.

Som indirekt förlust anses

1. förlust till följd av minskning eller bortfall av produktion eller omsättning,
2. annan förlust till följd av att varan inte kan utnyttjas på avsett sätt,
3. utebliven vinst till följd av att ett avtal med tredje man har fallit bort eller inte har blivit riktigt uppfyllt, och
4. annan liknande förlust, om den varit svår att förutse.

⁶⁸ Ramberg och Herre, Internationella köplagen (CISG): En kommentar, s. 457.

⁶⁹ CISG art. 79 1 p.

⁷⁰ Prop. 1986/87:128 s.154.

⁷¹ Sandvik, Säljarens kontrollansvar, s. 264 ff.

⁷² Sandvik, Säljarens kontrollansvar, s. 260.

⁷³ KöpL 40 §.

⁷⁴ Istner-Byman, Direkt eller indirekt förlust?, s. 864.

⁷⁵ Herre, Ersättningar i köprätten, s. 684 f.

Som indirekt förlust enligt andra stycket anses dock inte en sådan förlust som den skadelidande har haft för att begränsa en förlust av annat slag än som anges i andra stycket.”

Uppräkningen i andra stycket av vad som utgör en indirekt förlust sägs i propositionen utgöra en uttömmande definition.^{76,77} Förluster som inte anses vara indirekta utgör därmed direkta förluster. Genom den så kallade konverteringsregeln i tredje stycket anges också att en indirekt förlust ska ses som direkt om den skadelidande parten haft förlusten för att begränsa en direkt förlust. Trots den uttömmande definitionen är det inte helt tydligt var gränsen mellan en direkt och en indirekt förlust går. Genom 67 § andra stycket fjärde punkten har lagstiftaren överlämnat bedömningen av “annan liknande förlust” till rättstillämpningen för att möjliggöra en nyanserad avgränsning och för att undvika att alla de förluster som inte specificerats ska utgöra direkta skador.⁷⁸

Säljarens ansvar för direkta förluster orsakade av fel i varan är strängt. Det medför att det inte är tillräckligt att säljaren visar att felet i en vara beror på ett hinder som faller utanför dennes kontrollansvar. För att undgå skadeståndsskyldighet krävs dessutom, som tidigare nämnts, att säljaren hindrats från att avlämna en vara i avtalsenligt skick.⁷⁹ Detta krav anses inte vara uppfyllt om säljaren hade haft möjlighet att leverera en annan vara som inte var behäftad med fel.⁸⁰ För att en säljare ska vara skyldig att ersätta indirekta skador krävs däremot att varan vid köpet avvek från en särskild utfästelse från säljaren eller att försummelse föreligger på säljarens sida.⁸¹ Avviker varan från vad som är särskilt utfäst av säljaren eller om säljaren har varit försumlig har köparen alltid rätt till ersättning.⁸² Till skillnad från köplagen återfinns inte åtskillnaden mellan direkta och indirekta fel i CISG, utan i CISG omfattar säljarens skadeståndsskyldighet alla köparens förluster.⁸³ Bestämmelserna om skadeståndets omfattning i 67 § köplagen utgör den främsta skillnaden mellan den svenska regleringen och CISG.⁸⁴

Uppdelningen som har gjorts mellan direkta och indirekta förluster i köplagen har fått mycket kritik i den rättsvetenskapliga litteraturen.⁸⁵ Bernitz har uttryckt att resultatet av den nordiska köplagsrevisionen förefaller vara ett misslyckande.⁸⁶ Just svårigheten att skilja mellan de olika typerna av förluster är en anledning till kritiken.⁸⁷ Sandvik menar att den svårtolkade differentieringen är missvisande och att den inbjuder till spekulationer⁸⁸ och Kleineman menar

⁷⁶ Prop 1988/89:76 s. 199.

⁷⁷ Huruvida uppräknningen de facto är uttömmande kan diskuteras med tanke på 4 p. i 67 § 2 st, men då denna diskussion ligger utanför uppsatsens syfte kommer jag inte gå in på det här.

⁷⁸ Prop 1988/89:76 s. 200.

⁷⁹ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 378.

⁸⁰ Prop. 1988/89:76 s. 137.

⁸¹ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 611.

⁸² KöpL 40 § 3 st.

⁸³ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 155.

⁸⁴ Kihlman, Munukka och Svensson, Köplagen: En kommentar, s. 589. Se också CISG art. 74.

⁸⁵ Herre, Direkt och indirekt förlust - var står vi idag?, s. 216.

⁸⁶ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 194.

⁸⁷ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 245.

⁸⁸ Sandvik, Säljarens kontrollansvar, s. 354.

att uppdelningen är svår att tillämpa i det praktiska rättslivet och att den kan försvåra uppgörelser utom rätta.⁸⁹ I sin kritik går Kleineman så långt som att kalla systemet i 67 § köplagen “en slags *intellektuell härdsmalta*.”⁹⁰ I en artikel publicerad i SvJT så sent som förra året belyser Herre dessutom den brist på praxis på området som föreligger i Sverige.⁹¹ Faktum är att HD inte har avgjort något mål avseende uppdelningen mellan direkt och indirekt förlust.⁹² Frågan har däremot varit föremål för prövning i högsta instans i Norge och Finland. Ländernas lagstiftning liknar den svenska då köplagarna i dessa länder samt i Sverige och Island tillkommit efter samnordiska överläggningar.⁹³ Vad som utgör en indirekt förlust skiljer sig dock något i dessa länders lagstiftning gentemot definitionen i den svenska köplagen.⁹⁴ Det kan därför vara svårt att använda de norska och finska rättsfallen som vägledning. Herre menar att skillnaderna mellan definitionerna och rättspraxisen från Norge och Finland visar på svårigheten att finna tillfredsställande lösningar på problemen som uppkommer. Han anser att det är dags att inleda en översyn av regleringen kring skadeståndsansvaret.⁹⁵

När det gäller den påverkan som ett brott mot köpeavtalet i form av fel på varan har på motpartens avtal med tredje man, framgår att den skadelidande partens uteblivna vinst på grund av att avtalet faller bort eller inte blir riktigt uppfyllt utgör en indirekt förlust.⁹⁶ Denna ersätts alltså bara om säljaren har varit försumlig eller om varan avviker från vad säljaren särskilt utfäst.⁹⁷ Däremot ska andra förluster visavi tredje man ses som direkta förluster enligt förarbetena, förutsatt att de inte omfattas av någon av de andra punkterna i stycket.⁹⁸ I propositionen anges specifikt att när en parts avtalsbrott leder till att avtalsbrott föreligger i flera led kan en köparens skadeståndsskyldighet gentemot sin köpare utgöra en ersättningsgill förlust i förhållande till den förre säljaren. Detta förutsatt att inget annat följer av köparens skyldighet att begränsa förlusten.⁹⁹ I propositionen uttrycks också, som nämnts i inledningen, att: “Säljaren bör således vara skyldig att ersätta köparens regresskrav även om det är fråga om ett dolt fel som uppkommit i ett tidigare säljled. Härigenom möjliggörs en kanalisering av skadeståndsansvaret till det säljled från vilket felet härstammar.”¹⁰⁰ Ett skäl till att ersättning till tredje man räknas som direkt förlust trots att utebliven vinst utgör en indirekt förlust kan enligt Istner-Byman vara tryggheten för den skadelidande parten.¹⁰¹

Uttalandena i förarbetena om att skadeståndsersättning till tredje man ska utgöra en direkt förlust har dock ifrågasatts i doktrinen. Ramberg och Herre menar att även om

⁸⁹ Kleineman, Indirekt skada och frågan om behovet av en köplagsreform, s. 317.

⁹⁰ Kleineman, Indirekt skada och frågan om behovet av en köplagsreform, s. 315.

⁹¹ Herre, Direkt och indirekt förlust - var står vi idag?, s. 218.

⁹² Herre, Direkt och indirekt förlust - var står vi idag?, s. 210.

⁹³ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 39 ff.

⁹⁴ Herre, Direkt och indirekt förlust - var står vi idag?, s. 210.

⁹⁵ Herre, Direkt och indirekt förlust - var står vi idag?, s. 224.

⁹⁶ KöpL 67 § 2 st 3 p.

⁹⁷ Prop 1988/89:76 s. 196.

⁹⁸ Prop 1988/89:76 s. 200.

⁹⁹ Prop 1988/89:76 s. 195.

¹⁰⁰ Prop. 1988/89:76 s. 49

¹⁰¹ Istner-Byman, Direkt eller indirekt förlust?, s. 865.

skadeståndersättning till tredje man enligt förarbetena inte faller under “utebliven vinst” så innebär det en minskning av den vinst som hade uppnåtts när en köpare måste betala ersättning till sin köpare. I förhållande till begreppet “liknande förlust” i 67 § 2 stycket kan förarbetsuttalandet ifrågasättas.¹⁰² Ramberg och Herre poängterar också att ett vite mellan säljare och köpare på grund av säljarens avtalsbrott betraktas som en skadeståndspost, men att det enligt lagmotiven i allmänhet ska betraktas som en indirekt förlust om en köpare på grund av dröjsmål måste utge avtalsvite till nästa säljled.¹⁰³ I förarbetena motiveras detta med att en avtalspart som åtar sig en skyldighet att betala vite till sin medkontrahent vid dröjsmål har möjlighet att avtala om en motsvarande vitesklausul i avtalet med sin leverantör. På så vis kan avtalsparten trygga sin egen ställning.¹⁰⁴ Enligt Ramberg och Herre föranleder detta en fråga om varför schabloniserade ersättningar på grund av fel i en vara ska bedömas annorlunda än viten vid dröjsmål.¹⁰⁵

En annan svårighet belyses av Ramberg och Herre gällande skador på annat än den sålda varan. De påpekar att skadestånd som en köpare kräver av sin säljare för ersättning som betalats till köparen i nästa säljled utgör ersättning för förmögenhetsförlust på grund av avtalsbrott. Det utgör inte ersättning för fysisk skada på egendom i det ledet. Det är oklart om en förmögenhetsförlust på grund av avtalsbrott omfattas av begreppet “liknande förlust” i 67 § andra stycket fjärde punkten. Skulle det anses som en direkt förlust innebär det att säljaren inte har något köprättsligt ansvar om den sålda varan skadar köparens egendom. Däremot kan det köprättsliga ansvaret omfatta produktskador i ett senare led, om detta led kräver säljarens köpare på ersättning.¹⁰⁶

2.3 Garantier och särskilda utfästelser

En garanti eller en särskild utfästelse kring varan medför ett mer omfattande felansvar för säljaren. Som nämnts ovan har en köpare rätt till ersättning för såväl direkta som indirekta förluster om en vara vid köpet avviker från vad säljaren särskilt har utfäst eller om felet eller förlusten beror på försummelse från säljarens sida.¹⁰⁷ Om en garanti inte uppfylls är alltså skadeståndsansvaret enligt köplagen rent strikt.¹⁰⁸ Avtalsparterna kan dock avtala om att något annat ska gälla om en vara exempelvis inte motsvarar säljarens garanti eller särskilda utfästelse, men bestämmelsen från köplagen har karaktären av en tolkningspresumtion för betydelsen av begreppen “garanti” och “utfästelse”. Om parterna inte har avtalat om en avvikelse från 40 § 3 stycket köplagen, och förutsatt att inget annat följer av partsbruk, handelsbruk eller av annan sedvänja, så presumeras alltså en utfästelse ha den traditionella köprättsliga innebörden.¹⁰⁹

¹⁰² Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 243.

¹⁰³ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 620.

¹⁰⁴ Prop. 1988/89:76 s. 202.

¹⁰⁵ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 621.

¹⁰⁶ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 608 f.

¹⁰⁷ KöpL 40 § 3 st.

¹⁰⁸ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 212.

¹⁰⁹ Lehrberg, Köplagens dispositiva karaktär, s. 243.

I praktiken är de viktigaste garantierna de som rör särskilda egenskaper i säljarens prestation som hör till felbedömningen, exempelvis att säljaren garanterar en viss kapacitet hos en maskin.¹¹⁰ Föreligger en särskild utfästelse är säljarens skadeståndsansvar vid avvikelser från det utfästa skicket oberoende av om säljaren känt till eller borde känt till avvikelserna. Detta motiveras i förarbetena med att det anses vara försumligt att lämna en särskild utfästelse om en varas egenskaper eller användning utan att säkerställa att dessa förhållanden stämmer.¹¹¹ Specifika uppgifter om sakförhållanden utgör inte en garanti, men vissa uppgifter kan få samma verkan som en uttrycklig garanti.¹¹² En sådan särskild utfästelse grundas i regel på vad säljaren uttryckligt meddelar köparen men även uppgifter som med fog kan uppfattas som en särskild utfästelse medför ansvar för säljaren.¹¹³

2.4 Begränsningar av skadeståndsansvaret

Utöver begränsningarna som följer av kontrollansvaret och köplagens differentiering mellan direkta och indirekta skador, så begränsas det köprättsliga skadeståndsansvaret i svensk rätt också genom den så kallade adekvansläran.¹¹⁴ Kravet på adekvat kausalitet innebär att det inte räcker att en avtalspart orsakar en förlust för att denne ska bli skadeståndsskyldig. Skadan som uppstår ska i någon mening vara förutsebar.¹¹⁵ I förarbetena till köplagen anges att följderna av ett avtalsbrott som är mycket avlägsna, onormala och opåräknliga till följd av adekvansläran faller utanför skadeståndsskyldigheten.¹¹⁶

En annan begränsning av skadeståndsansvaret i köplagen är att produktskador, det vill säga skador på något annat än den vara som köpeavtalet avser,¹¹⁷ inte omfattas.¹¹⁸ Enligt den svenska köprätten regleras produktskador i regel istället av utomobligatoriska regler.¹¹⁹ Detta utgör en stor skillnad från skadeståndsansvaret enligt CISG, som kan omfatta även denna typ av skador. Produktskador nämns inte specifikt i CISG men detta framgår genom motsatslut av art. 5 som stadgar att personskador undantas.¹²⁰ Det är dock bara rättigheter och skyldigheter mellan säljaren och köparen som regleras, skador som drabbar tredje man omfattas inte av konventionen.¹²¹

En ytterligare begränsning av skadeståndsansvaret enligt köplagen föreligger genom den skadebegränsningsplikt som åligger köparen enligt 70 § 1 stycket köplagen. Enligt denna ska

¹¹⁰ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 112.

¹¹¹ Prop 1988/89:76 s. 139.

¹¹² Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 114 f.

¹¹³ Prop 1988/89:76 s. 139 f.

¹¹⁴ Sandvik, Säljarens kontrollansvar, s. 250.

¹¹⁵ NJA 2017 s. 9.

¹¹⁶ Prop. 1988/89:76 s. 193.

¹¹⁷ Ramberg och Ramberg, Allmän avtalsrätt, s. 291.

¹¹⁸ KöpL 67 § 1 st.

¹¹⁹ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 592.

¹²⁰ Ramberg och Herre, Internationella köplagen (CISG): En kommentar, s. 97 ff.

¹²¹ CISG art. 4.

en skadelidande part som försummar att vidta skäligen åtgärder för att begränsa sin skada själv bära en motsvarande del av förlusten. En motsvarande bestämmelse återfinns i CISG art. 77. Hur en förnuftig person som visste att det inte skulle gå att få ersättning av den avtalsbrytande parten hade agerat kan sägas vara en riktlinje för hur den skadelidande parten bör agera.¹²² I bedömningen av vad som anses vara skäligen åtgärder beaktas även den skadelidande partens praktiska och finansiella möjligheter att begränsa skadan.¹²³

Det finns även en allmän begränsning av skadeståndsskyldigheten i 70 § 2 stycket köplagen där det anges att skadeståndet kan jämkas om det med hänsyn till den skadeståndsskyldiges möjligheter att förutse och förhindra uppkomsten av skadan samt av de övriga omständigheterna är oskäligt. Bedömningen görs alltså in casu och skador som vanligtvis anses vara onormala kan i det enskilda fallet anses vara förutsebara. Några övriga omständigheter som enligt förarbetena ska vägas in i bedömningen är köpets karaktär, vilka parterna är och hur parterna har agerat.¹²⁴

Det ovanstående kapitlet visar på att skadeståndsansvaret för fel enligt köplagen kan vara svårt att förutse vid kommersiell handel i flera led. Då lagen är dispositiv är det också av vikt att studera avtalsfriheten och dess påverkan på skadeståndsansvaret.

¹²² Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 645.

¹²³ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 237 f.

¹²⁴ Prop 1988/89:76 s. 206.

3. Avtalsfrihetens betydelse för skadeståndsansvarets omfattning

Principen om avtalsfrihet är en huvudregel inom förmögenhetsrättens område.¹²⁵ Avtalsfriheten innebär att parter, med begränsning av vad som följer av lag samt i viss mån av goda seder, är fria att ingå avtal.¹²⁶ Principen om avtalsfrihet ger uttryck för uppfattningen att människor själva är bäst lämpade att bedöma vilka avtal de föredrar och att de inte kommer välja att ingå i avtal som är ofördelaktiga.¹²⁷ Eftersom köplagen, som nämnts ovan, är dispositiv regleras många köp av avtal med villkor som skiljer sig från bestämmelserna i köplagen. I detta kapitel kommer jag därför besvara frågan om hur skadeståndsansvaret påverkas av avtalsfriheten. Detta görs genom att undersöka och deskriptivt beskriva några av de grundläggande principer och avtalsvillkor som kan användas för att begränsa skadeståndsansvaret i köpeavtal.

I praktiken är det vanligt förekommande att standardavtal används vid kommersiell handel. Som ett led i undersökningen studeras därför standardavtalet NLS 19 då det visar hur skadeståndsansvaret kan se ut i praktiken vid kommersiell handel med mängdvaror av standardkaraktär. Skadeståndsansvaret i NLS 19 för fel i vara jämförs löpande med ansvaret enligt köplagen. Med utgångspunkt i NLS 19 kommer jag även i slutet av kapitlet börja gå in på frågeställning tre: Hur ser möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret i en handelskedja ut?

En av avtalsområdets grundläggande principer är att avtal skall hållas, *pacta sunt servanda*. I förarbetena till 36 § avtalslagen framhålls dock att avtalsfriheten inte är obegränsad.¹²⁸ Det framhålls också att avtalsfriheten kan missbrukas av en starkare part och att det i praktiken är vanligt att avtalsvillkor utformas ensidigt av ena parten på ett sätt som gynnar parten själv på bekostnad av motparten. Särskilt för konsumenter anses det föreligga ett särskilt skyddsbehov då näringsidkare oftast har ett övertag i förhållande till enskilda konsumenter. Av detta skäl har det utvecklats omfattande skydd för konsumenter genom bland annat inrättandet av olika myndigheter och lagstiftning.¹²⁹ Köplagen är däremot i sin helhet dispositiv.¹³⁰ Lagen är tillämplig på en mängd olika typsituationer¹³¹ och för en mängd olika typer av varor.¹³² Av denna anledning är köplagens bestämmelser i stort allmänt hållna,¹³³ och ibland saknar köplagens regler den precision som behövs.¹³⁴ Eftersom köplagen är dispositiv finns en stor

¹²⁵ Prop 1975/76: 81, s. 101.

¹²⁶ Prop. 1975/76:81 s. 10.

¹²⁷ Dotevall, Avtal, s. 36 f.

¹²⁸ Prop 1975/76: 81, s. 10.

¹²⁹ Prop 1975/76: 81, s. 101.

¹³⁰ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 102.

¹³¹ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 41.

¹³² Se KöpL 1 §.

¹³³ Prop. 1988/89:76 s. 23.

¹³⁴ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 41.

frihet för köpare och säljare att själva reglera sina kommersiella köpeavtal.¹³⁵ Därmed kan de även reglera vilka påföljder som ska följa av ett avtalsbrott.¹³⁶ Enligt Bernitz har kontrollansvaret och ansvaret för indirekta förluster som föreligger enligt köplagen inte fått någon större inverkan i avtalspraxis eftersom ansvarsregleringen i näringslivens standardavtal i regel avviker från lagen.¹³⁷ Detta konstaterande från Bernitz är intressant då det tyder på att avtalsfriheten har en mycket stor betydelse vid kommersiell handel.

3.1 Begränsningar av ansvaret i köpeavtal

3.1.1 Avtalets subjektiva begränsning

En allmän avtalsrättslig princip som har stor betydelse för skadeståndsansvarets omfattning är principen om avtalets subjektiva begränsning. I NJA 1997 s. 44 uttalade HD att: "Den allmänna regeln i svensk rätt är att ett kontraktsförhållande binder part endast gentemot sin direkte medkontrahent, inte gentemot sin medkontrahents medkontrahent". En säljare är alltså inte bunden av vad dennes köpare och köparen i nästa led avtalar om, utan en parts skyldigheter och ansvar i ett köpeavtalsförhållande begränsas genom denna allmänna princip.

Att avtal endast är bindande mellan avtalsparterna och inte direkt kan binda avtalsförhållandena i senare led är en viktig princip med avseende på konkurrensen och rörelsefriheten i näringslivet.¹³⁸ Hade en part kunnat rikta krav mot medkontrahentens medkontrahent skulle det kunna medföra osäkerhet och besvärliga bevisfrågor kring vad som kan anses förutsebart för en part i ett tidigare led. Det finns dock vissa meningsskiljaktigheter kring principen om avtalets subjektiva begränsning. Ett argument mot principen är att den är ekonomiskt ofördelaktig då transaktionskostnader uppstår i varje led ett krav kanaliseras genom.¹³⁹

3.1.2 Friskrivningar och ansvarsbegränsningsklausuler

Möjligheten att begränsa sitt ansvar är en viktig del av avtalsfriheten inom näringslivet. Små fel i en industriell produkt kan leda till att köparen drabbas av stora och svårförutsebara indirekta förluster.¹⁴⁰ Avtalsparterna i ett köpeavtal kan exempelvis använda friskrivningar för att omfördela risker och det är vanligt att en part använder friskrivningsklausuler för att minska sin riskexponering.¹⁴¹ Att det är viktigt för parterna inom näringslivet att kunna bedöma de ekonomiska riskerna vid ingåendet av ett avtal framhålls av HD i NJA 1979 s. 483. Där uttrycker HD också att ett medvetet risktagande ofta är en del av kommersiella förhållanden och att det finns ett behov för parterna att kunna begränsa sitt skadeståndsansvar.

¹³⁵ KöpL 3 §.

¹³⁶ Lundmark, Friskrivningsklausuler, s. 205.

¹³⁷ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 194.

¹³⁸ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 57.

¹³⁹ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 135 f.

¹⁴⁰ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 196 f.

¹⁴¹ Lundmark, Friskrivningsklausuler giltighet och räckvidd, s. 77 f.

Friskrivningar är vanligt förekommande i köpeavtal.¹⁴² I den nordiska rätten finns ingen lagstadgad definition av begreppet¹⁴³ men av Bernitz beskrivs friskrivningsklausuler som “klausuler genom vilka den ena parten friskriver sig från eller begränsar ansvar eller förpliktelser som annars skulle ha åvilat parten enligt dispositiv rätt”.¹⁴⁴ Klausulerna kan vara utformade som flera olika typer av villkor.¹⁴⁵ Ett exempel är klausuler om att en vara säljs i “befintligt skick”.¹⁴⁶ Även ansvarsbegränsningsklausuler, vilka kan sägas utgöra en typ eller kategori av friskrivningsklausul,¹⁴⁷ är vanligt förekommande.¹⁴⁸ Dessa klausuler kan exempelvis utformas som en begränsning av under vilka förutsättningar en part ska kunna kräva skadestånd eller som en begränsning i form av en beloppsgräns eller en beräkningsmetod för ett eventuellt skadestånd. Det är vanligt att ansvaret begränsas genom att köparens rättigheter uttrycks i avtalet och att det därefter anges att säljaren inte ansvarar för fel utöver de föreskrivna rättigheterna.¹⁴⁹ Många gånger balanseras den risk en friskrivning innebär för köparen med ett lägre pris,¹⁵⁰ men det finns inget förbud mot att ingå ofördelaktiga avtal. Anses ett avtalsvillkor vara oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst eller senare inträffade förhållanden samt omständigheterna i övrigt finns däremot en möjlighet att jämka villkoret eller lämna det utan avseende genom den så kallade generalklausulen i 36 § i avtalslagen. I vissa fall kan avtal i sin helhet jämkas eller lämnas utan avseende genom 36 § avtalslagen. Parter som ingår kommersiella avtal tar dock risker och en uppenbar obalans mellan parternas prestationer innebär inte alltid att avtalet ska jämkas.¹⁵¹ I förarbetena påpekas också att jämkning av friskrivningar framförallt kommer i fråga på konsumentområdet. Näringsidkare har ett stort ansvar att själva tillvarata sina intressen och anses en ansvarsbegränsning vara för omfattande kan parterna helt enkelt välja att avstå från att ingå avtal.¹⁵²

Räckvidden av friskrivningar och ansvarsbegränsningsklausuler är emellertid inte obegränsad. En säljare kan inte friskriva sig från ansvar för uppgifter som lämnats om varans beskaffenhet. Det är en allmän avtalsrättslig princip att konkreta uppgifter om varan får företräde framför generella egenskapsfriskrivningar.¹⁵³ I NJA 1993 s. 436 hade exempelvis ett konkursbo lämnat en uppgift i ingressen till ett köpeavtal, avseende en överlåtelse av en rörelse, om antalet ordrar som avropats. Uppgiften var felaktig och HD ansåg att den allmänna friskrivningsklausul som var intagen i avtalet saknade verkan avseende den specifikt angivna uppgiften om avropade ordrar.

¹⁴² Ramberg och Malmström, Malmströms Civilrätt, s. 135.

¹⁴³ Lundmark, Friskrivningsklausuler giltighet och räckvidd, s. 34 f.

¹⁴⁴ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 24 f.

¹⁴⁵ SOU 1974:83 s. 174.

¹⁴⁶ Lundmark, Friskrivningsklausuler giltighet och räckvidd, s. 34 f.

¹⁴⁷ Lundmark, Friskrivningsklausuler giltighet och räckvidd, s. 36 f.

¹⁴⁸ Ramberg och Malmström, Malmströms Civilrätt, s. 135.

¹⁴⁹ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 250.

¹⁵⁰ Prop. 1975/76:81 s. 144.

¹⁵¹ Grönfors och Dotevall, Avtalslagen: En kommentar, s. 270.

¹⁵² Prop. 1975/76:81 s. 144.

¹⁵³ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 46.

Att skador som vållats genom uppsåt eller grov vårdslöshet inte går att friskriva sig från utgör troligtvis, eller verkar åtminstone ha utgjort,¹⁵⁴ en okodifierad rättsprincip.¹⁵⁵ Bernitz menar att gränsdragningen mellan grov vårdslöshet respektive vanlig vårdslöshet inte längre förefaller lika skarp mot bakgrund av HD:s ställningstagande i rättsfallet NJA 2017 s. 113.¹⁵⁶ I domskälen angav HD att "Mot den angivna bakgrunden bör frågan om en ansvarsbegränsning kan godtas numera i princip bedömas enligt 36 § avtalslagen. Det utesluter inte att grövre oaktsamhet på löftesgivarens sida vid en jämningsprövning skulle kunna vara skäl nog för att helt sätta åt sidan en ansvarsbegränsning. Men på den andra sidan är det inte givet att vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter en påtaglig oaktsamhet ska leda till att ett sådant villkor jämkas ens i någon mån."¹⁵⁷ Att friskrivningar inte gäller vid grov vårdslöshet är dock något som ofta kommer till uttryck i standardavtal.¹⁵⁸ Vid avtalstolkning är det dessutom en viktig regel att friskrivningsklausuler ska tolkas restriktivt.¹⁵⁹ Detta gäller särskilt för friskrivningar i standardavtal.¹⁶⁰ Genom denna ram för avtalstolkning och 36 § avtalslagen kan långtgående friskrivningar jämkas.¹⁶¹

3.1.2.1 Force majeure-klausuler

En särskild typ av friskrivningsklausul är de så kallade force majeure-klausulerna. Begreppet force majeure förekommer inte i den svenska lagstiftningen, men exempelvis 27 § och 57 § i köplagen har en liknande innebörd. Force majeure-klausuler gäller nämligen för vissa typer av oväntade händelser utom en parts kontroll. Rodhe har karakteriserat force majeure-händelser som "en utifrån kommande, omfattande och sällan inträffande tilldragelse, som medför ett oöverstigligt hinder för gäldenären att prestera."¹⁶² Ofta pratar man om händelser som krig, naturkatastrofer, ny lagstiftning eller statliga ingripanden et cetera.¹⁶³ I vissa jurisdiktioner används ibland begreppet act of God.¹⁶⁴

Rättsföljden av dessa klausuler är att en part som förhindras att fullgöra avtalet på grund av att en händelse som definieras som force majeure inträffar inte kan åläggas att ersätta motpartens positiva kontraktsintresse.¹⁶⁵ Inom näringslivet är det också vanligt att en force majeure-klausul medför en förlängd leveranstid för säljaren,¹⁶⁶ eller en rätt för parterna att häva eller frånträda

¹⁵⁴ Se Prop. 1975/76:81 s. 144 samt Bernitz, Standardavtal, s. 116.

¹⁵⁵ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 115.

¹⁵⁶ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 117.

¹⁵⁷ NJA 2017 s. 113.

¹⁵⁸ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 116.

¹⁵⁹ Dotevall, Avtal, s. 195.

¹⁶⁰ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 124.

¹⁶¹ Dotevall, Avtal, s. 195.

¹⁶² Rodhe, Obligationsrätt, s. 355.

¹⁶³ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 71.

¹⁶⁴ Se Cornell Law School, https://www.law.cornell.edu/wex/force_majeure och Walker Morris, <https://www.walkermorris.co.uk/publications/disputes-matter-spring-summer-2019/will-an-act-of-god-offer-a-way-out-of-a-contract/>

¹⁶⁵ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 60.

¹⁶⁶ Svensson, Tankar om hävningsreglerna i köplagen, s. 301.

avtalet.¹⁶⁷ Det föreligger dock ansevärliga skillnader mellan force majeure-klausulernas betydelse i olika slag av avtal.¹⁶⁸

3.1.3 Vitesklausuler

En annan vanligt förekommande typ av klausul i köpekontrakt av betydelse för skadeståndsansvarets omfattning är vitesklausuler. En vitesklausul kan användas som ett påtryckningsmedel för att få motparten att fullfölja sitt åtagande. Ett vite kan också utgöra ett slags normaliserat skadestånd som utgår om en part inte uppfyller sin avtalsförpliktelse.¹⁶⁹ Ofta utformas vitesklausulen så att det belopp som ska betalas när vite utgår utgör en procentuell andel av det avtalade priset, begränsat till ett visst takbelopp.¹⁷⁰ HD har i NJA 2010 s. 629 beskrivit att vitesklausuler kan tjäna olika ändamål beroende på innebörden av själva klausulen. En vitesklausul kan exempelvis användas som en ansvarsbegränsning eller för att förenkla skadehantering.¹⁷¹ Att beräkna storleken av ett skadestånd är ofta svårt. Genom att i förväg besluta om avtalsviten kan parterna undgå svårigheter med sådana beräkningar.¹⁷² För den skadelidande partens del kan en vitesklausul dessutom innebära en förenkling i förhållande till möjligheten att få ersättning utifrån en skadeståndsgrund då det för ett avtalat vite kan räcka att ett visst förhållande inträffar.¹⁷³ Ett förutbestämt vite kan också ha ett konfliktlösningsintresse. Detta eftersom det kan underlätta för parterna att själva administrera och lösa en eventuell konflikt och undvika problem som kan följa av en domstolsprövning.¹⁷⁴

Vitesklausuler kan innebära att den skadelidande parten inte har rätt till ersättning utöver vitet för den typ av avtalsbrott som omfattas av klausulen.¹⁷⁵ En vitesklausul kan därför vara till nackdel för en köpare då den kan innebära att köparen blir underkompenserad i förhållande till om denne varit berättigad ersättning enligt rättsreglerna. Å andra sidan kan en köpare genom vitesklausulen på motsvarande sätt bli överkompenserad. I dessa situationer är vitesklausulen till nackdel för säljaren.¹⁷⁶ I den angloamerikanska rätten finns ett förbud mot vitesklausuler som syftar till att "straffa" motparten med höga vitesbelopp (så kallade penalty clauses).¹⁷⁷ Enligt svensk rätt kan vitesklausuler som medför oskäligt höga vitesbelopp i det enskilda fallet jämkas genom 36 § avtalslagen. Detta har emellertid ännu inte gjorts i svensk rättspraxis.¹⁷⁸ Viten kan också jämkas i andra riktningen, så att det avtalade vitet höjs. Enligt förarbetena till generalklausulen i avtalslagen borde det emellertid sällan bli aktuellt.¹⁷⁹

¹⁶⁷ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 74.

¹⁶⁸ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 71.

¹⁶⁹ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 169.

¹⁷⁰ Ramberg och Ramberg, Allmän avtalsrätt, s. 279.

¹⁷¹ NJA 2010 s. 629.

¹⁷² Ramberg och Ramberg, Avtalsrätten: En introduktion, s. 109.

¹⁷³ Gorton och Samuelsson, Kontraktuella viten, s. 83.

¹⁷⁴ Olsen, Ersättningsklausuler, s. 30.

¹⁷⁵ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 202.

¹⁷⁶ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 248.

¹⁷⁷ Ramberg och Ramberg, Allmän avtalsrätt, s. 280.

¹⁷⁸ Ramberg och Ramberg, Allmän avtalsrätt, s. 280.

¹⁷⁹ Prop. 1975/76:81 s. 142.

Beträffande viten som utges i ett kontraktsled uttryckte HD i NJA 2018 s. 834 att detta enligt allmänna kontraktsrättsliga principer typiskt sett utgör skadestånd när ansvaret förs vidare i handelskedjan. Vid bedömningen huruvida säljaren har ett ansvar för sådan ersättning som betalats i ett tidigare led är bland annat kravet på adekvat kausalitet och vad säljaren borde förutsett när denne ingick köpeavtalet avgörande. HD påpekade också att det ligger i vitets natur att den skadeståndspost för ren förmögenhetsförlust som vitet betraktas som i det senare ledet, kan vara mer omfattande än den faktiska skadan hos parten som erhöll vitet. Detta eftersom vitet utgör ett på förhand normerat skadestånd och vitesklausuler ofta syftar till att parterna ska kunna undvika tvister om ersättningen i det enskilda fallet. Kravet från parten som led den allmänna förmögenhetsskadan grundades på en allmän bestämmelse i ett branschavtal som var vanligt förekommande på marknaden. I det aktuella målet ansåg HD att det utgivna vitet skulle klassificeras som en skadeståndspost och att det därmed utgjorde ett krav på skadestånd för ren förmögenhetsskada i nästa led. HD:s bedömning var att den utgivna ersättningen därmed omfattades av partens ansvarsförsäkring, trots att det i försäkringsvillkoren angavs att "försäkringen omfattar inte böter, vite eller straffskadestånd (punitive damages) såvida det inte är fråga om sådan skadeståndsskyldighet som bortsett från benämningen böter, vite eller straffskadestånd omfattas av denna försäkring".¹⁸⁰

Huruvida vite i ett tidigare led utgör en direkt eller indirekt förlust är dock omdiskuterat,¹⁸¹ och vad som gäller för viten gällande fel i varan är inte angivet i propositionen.¹⁸² Som nämnts ovan anser Ramberg och Herre att uttalandet i lagmotiven föranleder frågan om varför schabloniserade ersättningar på grund av fel i en vara ska bedömas annorlunda än viten vid dröjsmål.^{183,184} Deras tolkning förefaller alltså vara att vite som utges på grund av fel kan ses som en direkt kostnad, vilket är i enlighet med uttalandet i propositionen om att skadestånd en köpare tvingas utge till sin köpare kan utgöra en ersättningsgill förlust i förhållande till den förre säljaren.

3.2. Skadeståndsansvaret i standardavtal

I affärslivet är standardavtal vanligt förekommande.¹⁸⁵ Det är tämligen vanligt att standardavtalen utformas av en branschorganisation eller av en annan sammanslutning.¹⁸⁶ Har organisationer som representerar avtalets samtliga tilltänkta parter utformat avtalet brukar man kunna utgå från att avtalsparternas respektive intressen har balanserats och avtalet ses som ett så kallat "agreed document".¹⁸⁷

¹⁸⁰ NJA 2018 s. 834.

¹⁸¹ NJA 2018 s. 834.

¹⁸² Sandvik, Säljarens kontrollansvar, s. 347 f.

¹⁸³ När det gäller dröjsmålsvite en köpare behöver betala till nästa led på grund av att säljarens avtalsbrott har det uttalats i prop. 1988/89:76 s. 202 att detta i allmänhet är att betrakta som en indirekt förlust.

¹⁸⁴ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 621.

¹⁸⁵ Dotevall, Avtal, s. 21.

¹⁸⁶ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 51.

¹⁸⁷ Ramberg och Ramberg, Allmän avtalsrätt, s. 170.

Standardavtal kan utgöras av fullständiga avtal eller av särskilda standardiserade avtalsklausuler som inte är föremål för individuell förhandling.¹⁸⁸ Det är vanligt att en stark avtalspart vägrar att förhandla villkor individuellt utan enbart ingår avtal om motparten accepterar standardvillkoren fullt ut. Motpartens avtalsfrihet blir då att "take it or leave it".¹⁸⁹ För att standardavtalet ska bli en del av avtalet mellan en köpare och en säljare krävs dock att det kopplas till det enskilda avtalet.¹⁹⁰ Detta kan ske genom att det tas in i parternas skriftliga avtal,¹⁹¹ eller genom en tydlig hänvisning till standardvillkor som motparten kan ta del av utan svårigheter.¹⁹² Många gånger uttrycks sedvanor i en viss bransch genom standardavtal,¹⁹³ och Grönfors och Dotevall menar att standardvillkor i vissa fall kan ses som handelsbruk eller sedvänja.¹⁹⁴ Huvudregeln är dock att standardavtal inte betraktas som handelsbruk,¹⁹⁵ utan att standardvillkoren ska komma till motpartens kännedom innan avtalet ingås för att de ska anses utgöra en del av avtalet.¹⁹⁶

En viktig funktion med standardavtal är att de minskar transaktionskostnaderna.¹⁹⁷ Standardavtal används ofta för att göra undantag från vissa lagregler. De kan också användas i syfte att reglera frågor som inte omfattas av lagen eller för att åstadkomma en mer ingående reglering av samma frågor som tas upp i lagstiftningen.¹⁹⁸ Detta är ett sätt för avtalsparterna att förebygga rättsosäkerhet och minska risken för oförutsedda kostnader.¹⁹⁹ När det gäller skadeståndsansvaret är inskränkningar av ansvaret eller beloppsmässiga begränsningar av skadeståndsskyldigheten vanligt förekommande.²⁰⁰ Även bestämmelser om att säljaren endast ansvarar för produktskador vid grov vårdslöshet är vanligt förekommande i standardavtal.²⁰¹ Detta innebär att skadeståndsansvaret vid kommersiell handel många gånger inskränks i förhållande till det ansvar som föreligger enligt köplagen.

Det finns en mängd standardavtal på marknaden som utformats för olika branscher eller olika typer av varor. I det följande avsnittet kommer skadeståndsansvaret i NLS 19 belysas och analyseras.

3.2.1 Beskrivning och analys av skadeståndsansvaret i NLS 19

NLS 19 är som nämnts ovan ett standardavtal avsett att användas för inomnordisk handel med mängdvaror av standardkaraktär. För att NLS 19 ska bli tillämpligt krävs att parterna avtalar

¹⁸⁸ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 18.

¹⁸⁹ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 19.

¹⁹⁰ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 109.

¹⁹¹ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 65.

¹⁹² Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 63.

¹⁹³ Dotevall, Avtal, s. 33.

¹⁹⁴ Grönfors och Dotevall, Avtalslagen: En kommentar, s. 88.

¹⁹⁵ Dotevall, Avtal, s. 143.

¹⁹⁶ NJA 2011 s. 600.

¹⁹⁷ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 23.

¹⁹⁸ Lehrberg, Köplagens dispositiva karaktär, s. 239.

¹⁹⁹ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 23 f.

²⁰⁰ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 208.

²⁰¹ Håstad, Köprätt: och annan kontraktsrätt, s. 220.

om detta. I enlighet med den allmänna principen om avtalsfrihet kan parter som använder sig av NLS 19 välja att avvika från vissa bestämmelser. I standardavtalet finns dock ett formkrav på skriftlighet för att avvikelser ska bli gällande.²⁰²

I fjärde punkten i avtalet finns en bestämmelse angående produktinformation. Här anges att produktinformation såsom prislistor och marknadsföringsmaterial endast är bindande i den utsträckning avtalet uttryckligen hänvisar till dem. Möjligen har denna punkt tillkommit mot bakgrund av det vidgade skadeståndsansvar som enligt köplagen kan följa av säljarens särskilda utfästelser. Ingenting nämns dock i standardavtalet om uttryckliga garantier, vilket innebär att köplagens reglering av garantier bör kunna användas som en utfyllnad av avtalet, om säljaren lämnat en garanti för varan.

När det gäller fel i varorna är omleverans den primära felpåföljden enligt NLS 19.²⁰³ Lyckas säljaren inte leverera ersättningsvaror inom skälig tid finns en möjlighet för köparen att häva köpet, och denne har då rätt till ersättning för skäliga merkostnader om motsvarande varor anskaffas från annat håll.²⁰⁴ Till skillnad från köplagen där yttersta gränsen är två år omfattar säljarens ansvar enligt NLS 19 endast fel som visar sig inom ett år från varornas leverans.²⁰⁵ Skriftlig reklamation krävs. Utöver denna reglering av felansvaret innehåller avtalet också följande ansvarsbegränsningsklausul i punkt 16:

“Utöver vad som föreskrivs i punkterna 13 och 15 har säljaren inte något ansvar för fel. Det gäller varje förlust felet kan orsaka såsom produktionsbortfall, utebliven vinst och annan ekonomisk följdförlust eller indirekt förlust. Denna begränsning av säljarens ansvar gäller dock inte om säljaren gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.”

Till skillnad från köplagen är det alltså endast om säljaren gjort sig skyldig till grov vårdslöshet som påföljden skadestånd kan bli aktuell enligt NLS 19.²⁰⁶ Vite omnämns inte i avtalet, men ersättningsbeloppet för fel begränsas och görs i viss mån förutsebart genom att ansvaret i normala fall endast omfattar omleverans och eventuellt skäliga merkostnader för att anskaffa ersättningsvaror.

I NLS 19 föreligger också en uttrycklig begränsning av ansvaret genom en force majeure-klausul. Bestämmelsen liknar den köprättsliga regleringen om kontrollansvar. De befrielsegrunder som anses utgöra force majeure enligt NLS 19 är dock preciserade i avtalet. Händelserna i sig befriar dock inte säljaren från ansvar utan det krävs att de hindrar avtalets fullgörande eller att fullgörandet blir oskäligt betungande. Det krävs också att det inte gick att förutse omständigheternas inverkan på avtalet vid tidpunkten då avtalet ingicks.²⁰⁷

²⁰² NLS 19 p. 1.

²⁰³ NLS 19 p. 13.

²⁰⁴ NLS 19 p. 15.

²⁰⁵ NLS 19 p. 14.

²⁰⁶ Se KöpL 40 § jämte 30 §.

²⁰⁷ NLS 19 p. 18.

Även ansvaret för sakskador orsakade av en levererad vara regleras uttryckligen i NLS 19 i punkt 17. Regeln är inte avsedd att påverka skadeståndsansvaret gentemot tredje man, utan det är ansvarsfördelningen mellan köparen och säljaren som regleras.²⁰⁸ Enligt punkt 17 ska köparen ersätta säljaren om denne gentemot tredje man åläggs ansvar för sakskador eller följderna av sådana skador som inträffar under tiden varan är i köparens besittning. Samma sak gäller för skador på produkter som framställts av köparen och skador på produkter vari köparens produkter ingår. Detta eftersom säljaren enligt NLS 19 inte ansvarar för denna typ av skador, förutsatt att säljaren inte gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.²⁰⁹ Regeln omfattar alltså både skada på egendom som innehas av tredje man och på egendom som innehas av köparen.²¹⁰ I punkt 17 anges dessutom att parterna genast ska underrätta varandra om tredje man kräver någon av dem på ersättning för en sådan skada eller förlust som omfattas därav.

NLS 19 avslutas med en lagvalsklausul som anger att tvister i anledning av avtalet ska bedömas enligt lagen i säljarens land. Genom denna klausul kan köplagens regler komma att användas som utfyllnad vid en eventuell tvist. Det anges också att tvister i anledning av avtalet ska avgöras genom skiljeförfarande. Eftersom skiljeförfarande ofta är förenat med höga kostnader har det dock införts en bestämmelse i NLS 19 om att tvister som avser belopp som underskrider EUR 50 000 ska prövas av allmän domstol.²¹¹ Denna ändring har gjorts för att parterna inte i praktiken ska bli rättslösa när tvisten avser ett mindre belopp.²¹²

Jämförelsen av NLS 19 och köplagen visar att de ger uttryck för vissa gemensamma principer. Exempelvis medger såväl lagen som standardavtalet en möjlighet för parterna att avtala om avvikelser från bestämmelserna,²¹³ vilket tyder på att principen om avtalsfrihet har en mycket stark ställning inom näringslivet. Både standardavtalet och köplagen medger dessutom befrielse från ansvar för en part som förhindras att fullgöra sin avtalsförpliktelse på grund av vissa extraordinära händelser: standardavtalet innehåller en särskilda force majeure-klausul och i köplagen finns liknande bestämmelser i 27 § och 57 §. I NLS 19 är dock befrielsegrunderna specificerade till skillnad från köplagen.²¹⁴

Som framkommit ovan är även andra begränsningar av skadeståndsansvaret vanligt förekommande i standardavtal, och dessa begränsningar utgör också en viktig skillnad mellan det undersökta standardavtalet och köplagen. I köplagen avgörs skadeståndsansvarets omfattning av indelningen av förluster i direkta och indirekta.²¹⁵ Klassificeringen i indirekt eller direkt förlust när det gäller en köparens ersättning till en köpare i nästa led är, som framgår av diskussionen kring vite ovan, också avgörande för möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret bakåt i handelskedjan. Enligt Bernitz avviker dock ansvarsregleringen i

²⁰⁸ Teknikföretagen, Informationsskrift avseende NLS 19, s. 3 f.

²⁰⁹ NLS 19 p. 17.

²¹⁰ Teknikföretagen, Informationsskrift avseende NLS 19, s. 3 f.

²¹¹ NLS 19 p. 20.

²¹² Teknikföretagen, Informationsskrift avseende NLS 19, s. 4.

²¹³ Se KöpL 3 §, NLS 19 p. 1.

²¹⁴ Se NLS 19 p. 18.

²¹⁵ KöpL 67 §.

näringslivens standardavtal i regel från lagen.²¹⁶ För att fortsätta analysen av NLS19 och samtidigt påbörja ambitionen att besvara uppsatsens tredje frågeställning, kommer jag därför här nedan utreda möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret när ett köp i handelskedjan är reglerat genom standardavtalet NLS 19.

I NLS 19 används begreppet indirekt förlust, men skadeståndsskyldigheten baseras inte på hur skadan definieras. I standardavtalet regleras istället omfattningen av det inomobligatoriska skadeståndsansvaret genom tydliga ansvarsbegränsningar. Detta innebär att en köpare i normala fall inte kommer bli ersatt enligt det positiva kontraktsintresset. Som en konsekvens av detta kommer därmed önskemålet om att skadevällaren ska betala inte heller kunna uppfyllas vid handel med mängdvaror av standardkaraktär om köpet är reglerat av NLS 19. Ansvarsbegränsningarna i avtalet förhindrar en kanalisering bakåt i handelskedjan.

I NLS 19 finns en punkt där ansvar för produktskador och skadeståndsansvar gentemot tredje man regleras särskilt, men i punkten anges att begränsningarna av säljarens ansvar inte gäller om säljaren gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.²¹⁷ I dessa fall kan möjligheterna att kanalisera skadeståndet bakåt i handelskedjan vara större än de är vid köp som reglerats genom ett individuellt avtal. Detta eftersom HD i NJA 2017 s. 113 angav att det vid en helhetsbedömning inte är givet att en ansvarsbegränsning ska jämkas på grund av en påtaglig oaktsamhet. Eftersom det i NLS 19 är angivet att ansvarsbegränsningarna inte ska gälla om säljaren varit grovt vårdslös bör det innebära att möjligheten att kräva ersättning från säljaren för ersättning som köparen utgett till sin köpare i nästa led bestäms av den lag som är tillämplig för avtalet.

Sammanfattningsvis visar detta kapitel att principen om avtalsfrihet medför stora möjligheter för avtalsparter att begränsa sitt skadeståndsansvar. Principen innebär ytterligare en utmaning i förhållande till den önskan som uttrycks i köplagens förarbeten om att skadevällaren ska betala för skador denne orsakat.

²¹⁶ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 194.

²¹⁷ Se NLS 19 p. 17.

4. Möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret i en handelskedja

Omfattningen av det köprättsliga skadeståndsansvaret enligt lag vid kommersiell handel med lös egendom i flera led är, som framgår av kapitel två, inte helt enkelt att förutse. Som därefter belysts i kapitel tre medför dessutom avtalsfriheten stora möjligheter för avtalsparter att begränsa sitt ansvar genom avtal. Eftersom avtalets subjektiva begränsning innebär att ett specifikt avtal bara gäller mellan två parter, kan regleringen av felansvaret mellan de olika avtalsparterna i en handelskedja se väldigt olika ut. För att kunna besvara frågan om det är möjligt att kanalisera ansvaret i en handelskedja till den som vållat skadan kommer jag i detta kapitel börja med att belysa några exempel på om och hur önskemålet om att skadevällaren ska betala har uttryckts i några olika rättsfall på det köprättsliga området. Efter presentationen av respektive rättsfall görs en kort analys, därefter görs en sammanfattande analys av skadevällarens ansvar i praxis. I kapitlets andra del kommer jag analysera ett exempel baserat på hur en handelskedja kan se ut i praktiken.

4.1 Skadevällarens ansvar i praxis

Som nämnts ovan är praxis avseende 1990 års köplag av begränsad omfattning.²¹⁸ Nedan har jag dock valt ut tre rättsfall som visar exempel på hur skadevällarens ansvar har behandlats i HD.

4.1.1 NJA 1985 s. 641

Önskemålet om att skadevällaren ska betala verkar inte ha varit en ny idé i propositionen till 1990 års köplag. Även i äldre praxis har det getts uttryck för den tankegången. I rättsfallet NJA 1985 s. 641 behandlades skador på en bil som orsakats av förorenad bensin. Bilägaren väckte talan mot bolaget som ägde bensinstationen där han hade tankat. Trots att den typen av skada som uppstått, skada på något annat än den sålda varan, normalt inte omfattas av de köprättsliga skadeståndsreglerna fick bilisten ersättning för sina skador då uppgiften "premium" på bensinpumpen bedömdes ha samma verkan som en garanti. Detta medförde skadeståndsansvar för säljaren på kontraktsrättslig grund, även om föroreningen av bensinen enligt HD måste orsakats av felaktigt handlande eller förbiseende som förekommit i tidigare försäljningsled.

I domskälen framförde HD bland annat att köparen var konsument och att bolaget hade större möjlighet än konsumenten att få ersättning från en leverantör. HD anförde också i domskälen att "En detaljist, som köpt en felaktig vara som orsakar produktskador för en konsument, lider en ren förmögenhetsskada, om han tvingas utge ersättning till konsumenten. En ren förmögenhetsskada omfattas av ersättningsreglerna i 43 § köplagen (SOU 1984:25 s 195 samt Almén, Om köp och byte av lös egendom, 4 uppl, s 635 vid not 33). Ansvaret kan alltså föras

²¹⁸ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 24.

vidare mot bakre led och slutligen placeras på den som faktiskt var ansvarig för att godset kom att få skadebringande egenskaper”.

Att HD i domskälen tydligt betonar att köparen var konsument skulle kunna innebära att bedömningen hade blivit en annan om köparen var näringsidkare. Det går dock att se att HD:s resonemang stämmer väl överens med resonemanget i förarbetena till den nya köplagen om att belopp som en köpare tvingas betala till sin köpare, i form av prisavdrag eller ersättning för köparens direkta förlust, och som ger honom regresskrav mot säljaren bör bedömas som en direkt förlust, vilket möjliggör en kanalisering av skadeståndsansvaret.²¹⁹ Detta rättsfall från 1985 tyder enligt min mening på att önskemålet som uttrycks i förarbetena till 1990 års köplag om att skadevällaren ska betala för skador denne orsakar förelåg även innan lagen antogs. Möjligen tyder uttalandena i förarbetena till den nya köplagen på en önskan från lagstiftaren om att utsträcka önskemålet som uttrycks i detta rättsfall eller till att klargöra att det inte endast gäller på konsumentområdet.

4.1.2 NJA 2001 s. 309

I NJA 2001 s. 309 behandlades en säljares skadeståndsskyldighet för produktskada som orsakats av en felaktig vara i form av zinkhaltig olja. Ett tågbolag hade beställt zinkfri olja, trots detta levererade säljaren genom ett annat bolag smörjolja som innehöll zink. I domskälen underströk HD att köplagen inte omfattar skador på annat än den sålda varan. Rätten till ersättning för skador på annan egendom, som orsakats av den sålda varan, ska istället bedömas enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler för produktskador förutsatt att det inte är fråga om en garanti eller utfästelse. HD påpekade också att det enligt förarbetena till produktansvarslagen ansetts omotiverat för lagstiftaren att i förhållanden mellan näringsidkare ingripa med tvingande skadeståndsrättslig lagstiftning. Detta eftersom kommersiella avtal är individuellt anpassade och då näringsidkare normalt sett har försäkringar för den typ av skador som behandlas i produktansvarslagen. HD anförde dock följande i målet: “Även om man i förarbetena till produktansvarslagen av dessa skäl tog avstånd från att låta lagens tvingande regler om strikt ansvar omfatta även produktskador på egendom i näringsverksamhet, hindrar detta inte att ett ansvar för sådana skador ändå kan komma i fråga i näringsverksamhet, åtminstone inte när frånvaron av skadebringande egenskaper har “särskilt utfästs” (jfr 40 § 3 st. köplagen).”

Gällande särskilda utfästelser lyfte HD fram att säljarens uppträdande enligt praxis från tiden före införandet av 1990 års köplag kunnat tolkas som en tyst garanti om det ansetts jämförligt med att utfästa vissa egenskaper. Detsamma gäller om det ingett köparen en föreställning om att en viss vara var lämplig för ett särskilt ändamål. Säljaren har därmed kunnat ådra sig skadeståndsansvar även om någon särskild utfästelse inte gjorts uttryckligen. I det aktuella målet uttalade HD att denna gamla rättspraxis borde kunna beaktas såvida inte någon nyttillkommande lagstiftning ändrat förutsättningarna för detta. HD ansåg också att det torde

²¹⁹ Prop. 1988/89:76 s. 49.

finnas utrymme att fortsatt utveckla produktansvaret genom rättspraxis. Säljaren ålades därmed skadeståndsskyldighet för produktskada eftersom de hade åtagit sig att leverera just zinkfri olja.

Tågbolaget hade i första hand vidhållit att leverantören av oljan varit försumlig och att säljarens ansvar omfattade denna försumlighet. Det kan dock konstateras att leverantörens eventuella försumlighet inte berördes av HD. Det framgår inte heller om någon bedömning gjordes av om leverantören eller säljaren varit försumliga. HD nämnde däremot i domskälen att den skadeståndsrättsliga principen om att varje tillverknings- och försäljningsled som regel bara svarar för försummelse i det egna ledet var av intresse. Möjligen är detta skälet till att underleverantörens försummelse inte behandlas, att säljaren inte skulle kunna hållas ansvarig för en produktskada orsakad av försumlighet hos leverantören.

Herre har påpekat att det i målet är oklart på vilken grund skadeståndsansvaret ansågs föreligga och om ansvaret var inomobligatoriskt eller utomobligatoriskt.²²⁰ Enligt min mening tyder dock resonemangen i domskälen och HD:s uttalande om att säljaren åtagit sig att leverera just zinkfri olja på att HD ansett att en underförstådd garanti eller särskild utfästelse förelegat. Att varken säljarens eller leverantörens eventuella försumlighet berörs verkar enligt mig också tyda på att garantier och särskilda utfästelser har en stor betydelse för en säljares skadeståndsansvar och att en underförstådd garanti har företräde framför ett eventuellt önskemål om att skadevällaren ska betala. Dock är det möjligt att säljaren i sin tur skulle kunna kräva leverantören på den ersättning de behövt utge och på så vis kanalisera skadeståndet, men detta är inget vi får svar på i det här rättsfallet.

4.1.3 NJA 2007 s. 758

I det så kallade Bravidamålet gjorde Göta hovrätt bedömningen att en beställare med hänsyn till bestämmelserna i standardavtalet AB 92 inte hade en alternativ rätt till skadestånd från underentreprenören för saksador på annat än entreprenaden, utom möjligen om underentreprenören orsakat skadan genom grov vårdslöshet eller uppsåtliga.²²¹ HD meddelade inte prövningstillstånd i målet, men de gjorde en motsvarande bedömning i rättsfallet NJA 2007 s. 758. Fallet rörde en generalentreprenad där en underentreprenör orsakat en vattenskada på beställarens fastighet (vilken huvudsakligen utgjorde annan egendom än den som var föremål för entreprenaden) i samband med en stamreovering. Skadan ansågs vara orsakad av vårdslöshet, vårdslösheten bedömdes dock inte vara grov. Standardavtalet AB 92 gällde såväl mellan beställaren och generalentreprenören som mellan generalentreprenören och underentreprenören. Tvist uppstod mellan beställarens och underentreprenörens försäkringsbolag och tingsrätten hänsköt frågan om den skadelidande fastighetsägaren hade möjlighet att utkräva ersättning från den underentreprenör som vållat skadan till HD. HD:s avgörande var att beställaren, som var bunden av AB 92 gentemot generalentreprenören, inte hade rätt till ersättning från underleverantören på utomobligatorisk grund för den skada parten orsakat.

²²⁰ Herre, Svensk rättspraxis: Förmögenhetsrätt 1978-2004, s. 680.

²²¹ Göta hovrätts dom den 20 december 2001 i mål T 229-01.

Av 2 kap 1 § skadeståndslagen följer att “den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada eller sakskada skall ersätta skadan.” I domskälen påpekade dock HD att bestämmelserna i skadeståndslagen inte tillämpas om något annat följer av avtal mellan den skadelidande parten och den part som vållat skadan, eller en annan part som avtalat till förmån för skadevållaren. HD framhöll också att det i standardavtalet som gällde mellan generalentreprenören och beställaren förelåg ett par ansvarsbegränsningar som var av intresse i det aktuella målet. HD uttalade följande: “När det som i målet är fråga om en generalentreprenad, hade entreprenören kunnat utföra allt arbete själv. Om han hade valt att göra det, hade beställaren varit bunden av ansvarsbegränsningarna i 5:14 vid inträffade saksador. Ansvarsbegränsningarna gäller till förmån för entreprenören också när denne ansvarar för en underentreprenörs vårdslöshet. Beställaren kan därmed sägas ha accepterat ansvarsbegränsningarna, oavsett om entreprenören utför arbetet själv eller om han gör det genom en underentreprenör.” Utifrån detta konkluderade HD att beställaren som var bunden av AB 92 gentemot entreprenören inte kunde komma runt ansvarsbegränsningarna genom att kräva underentreprenören på utomobligatorisk grund, förutsatt att underentreprenören inte orsakat skada uppsåtligen eller av grov vårdslöshet, eller att underentreprenören åsidosatt en särskild säkerhetsförpliktelse.

Eftersom detta rättsfall rör en generalentreprenad och bygger på bestämmelser i ett specifikt standardkontrakt, har avgörandet sagts inte kunna ge någon omfattande vägledning för andra typer av kontraktskedjor.²²² Jag anser emellertid att resonemangen kring och betydelsen av standardavtalet i fråga är intressanta att undersöka då många kommersiella avtal regleras av standardavtal. Även om bedömningen in casu kan bli en helt annan vid ett annat typ av köp är det möjligt att domskälen ger en fingervisning om vilka principer som är viktiga och hur HD resonerar i vissa frågor.

Trots att skadan som uppstod i detta fall orsakats genom vårdslöshet beaktades inte önskemålet om att skadevållaren ska betala. I målet betonas möjligheterna för avtalsparter i kommersiella sammanhang att själva reglera skadeståndsansvarets omfattning. Intressant är dock att ansvarsbegränsningarna får verkan inte bara mellan de två medkontrahenterna. Ett direktkrav mot en underentreprenör förhindras genom köparens avtal med generalentreprenören, vilket innebär att ansvarsbegränsningarna får verkan också gentemot en part längre bak i kontraktskedjan. Detta är ett avsteg från principen om avtalets subjektiva begränsning, då underentreprenören skyddas av de ansvarsbegränsningar som föreligger mellan beställaren och generalentreprenören. Rättsfallet tyder därmed på att möjligheten för näringsidkare att själva fördela riskerna, och ansvaret för att själva tillvarata sina intressen, är av stor betydelse inom köprättens område. HD:s uttalande pekar emellertid starkt på att ansvarsbegränsningarna inte skulle medföra ett skydd för tredje man om denne orsakat skadorna genom exempelvis grov vårdslöshet.

²²² Se NJA 2014 s. 760.

4.1.4 Sammanfattande analys av de undersökta rättsfallen

Som nämnts ovan finns det sparsamt med vägledande praxis om 1990 års köplag. Eftersom förutsättningarna i den praxis som finns dessutom varierar stort, och många av de köp som varit föremål för prövning i HD varit reglerade av avtal, är det svårt att dra några generella slutsatser av hur en domstol skulle ställa sig till önskemålet som framgår i förarbetena. Rättsfallen som undersökts visar dock att önskemålet som det ges uttryck för i köplagspropositionen om att skadevällaren ska betala har kommit till uttryck redan innan införandet av 1990 års köplag. Trots detta tolkar jag de undersökta rättsfallen som att det inte ha fått något större genomslag i köprättslig praxis. Något som däremot framgår av de rättsfall som undersökts är att det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel vid kommersiell handel hänger nära ihop med frågor om produktansvar, direktkrav och skadeståndsrätt. Min uppfattning är att det ibland verkar vara svårt att skilja dessa områden åt.

Ett exempel på kopplingen mellan det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel och produktansvaret är att en särskild garanti eller utfästelse kan vidga en säljares ansvar till att omfatta även skador på annat än den sålda varan. I NJA 1985 s. 641 ansågs en säljare vara skyldig att ersätta en köpare för skador på köparens bil som orsakats av felaktig bensin, trots att skador på annat än den sålda varan normalt sett inte ansågs omfattas heller av den gamla köplagen. Fallet rörde visserligen skadeståndsansvar gentemot en konsument, och eftersom det är den gamla köplagen som var tillämplig i det här rättsfallet skulle det numera kunna vara obsolet. I rättsfallet NJA 2001 s. 309 uttalade dock HD att ansvar för produktskador kan komma i fråga även i näringsverksamhet, åtminstone om säljaren särskilt har utfäst frånvaron av skadebringande egenskaper. Enligt äldre praxis kunde säljare också ådra sig skadeståndsansvar genom så kallade tysta garantier. Tysta garantier innebär att säljaren ingett köparen en föreställning om att en viss vara är lämplig för ett särskilt ändamål eller säljarens uppträdande ansetts jämförligt med att utfästa vissa egenskaper. I NJA 2001 s. 309 menade HD att denna praxis fortfarande bör kunna beaktas, förutsatt att ingen nyttillkommen lagstiftning ändrat förutsättningarna för detta. HD öppnade dessutom upp för en vidareutveckling av produktansvaret genom praxis. Dessa rättsfall visar enligt mig att det finns vissa omständigheter som medför ett större ansvar för en säljare, även om två parter har avtalat om begränsningar av ansvaret i förhållande till vad som gäller enligt köplagen. Detta gäller inte endast skadevällaren, utan det gäller även för säljare som inte är den part i handelskedjan som orsakat felet.

Av de undersökta rättsfallen framgår också att avtalsfriheten har en mycket stor betydelse inom köprättens område. Att det finns ett behov för avtalsparter i kommersiella förhållanden att kunna begränsa sitt ansvar lyftes fram av HD redan i NJA 1979 s. 483, och i NJA 2007 s. 758 betonades möjligheterna för avtalsparter i kommersiella sammanhang att själva reglera skadeståndet omfattning. I NJA 2007 s. 758 förhindrades dessutom en kanalisering av skadeståndsansvaret till det led varifrån felet härstammade genom ett åsidosättande av principen om avtalets subjektiva begränsning. Åsidosättandet av principen medförde att en underentreprenör omfattades av ansvarsbegränsningarna mellan köparen och generalentreprenören. I samma rättsfall uttalade HD också att ansvarsbegränsningar i ett

standardavtal befriade en underentreprenör från skadeståndsansvar, förutsatt att underentreprenören inte åsidosatt en särskild säkerhetsförpliktelse eller orsakat skadan uppsåtligt eller av grov vårdslöshet. Tidigare har det, som nämnts ovan, verkat vara allmänt gällande att ansvarsbegränsningar inte skulle tas i beaktande om en part orsakat skada uppsåtligt eller genom grov oaktsamhet.²²³ Numera verkar det dock vara osäkert om önskemålet om att en skadevällare ska betala för skadan kan uppfyllas ens i fall då skadan orsakats av grov vårdslöshet. Enligt HD är 36 § avtalslagen numera den rättsregel som bör ligga till grund för en bedömning av om en ansvarsbegränsning är acceptabel eller inte.²²⁴ Visserligen skulle önskemålet om att skadevällaren ska betala kunna uppfyllas genom en jämkning av ansvarsbegränsningar enligt generalklausulen. I NJA 2017 s. 113 uttalade HD dock att "på den andra sidan är det inte givet att vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter en påtaglig oaktsamhet ska leda till att ett sådant villkor jämkas ens i någon mån." I förarbetena till 36 § avtalslagen påpekades dessutom att jämkning av friskrivningar framför allt kan komma i fråga på konsumentområdet. Jag tror därför att det är osannolikt att ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal kommer att jämkas i någon större utsträckning framöver.

Sammanfattningsvis tyder de undersökta rättsfallen på att det är svårt att kanalisera skadeståndsansvaret vid handel i flera led, då ansvarsbegränsningar samt principen om avtalets subjektiva begränsning vägt tyngre i fallen än önskemålet om att skadevällaren ska betala.

4.2 Ett exempel på en handelskedja

Som nämnts i inledningen kan ett fel som uppstår i ett led i en handelskedja leda till att avtalsbrott föreligger i alla led i handelskedjan. Förarbetena till köplagen tyder på att det finns ett önskemål från lagstiftaren om att den som vid handel i flera led orsakar en skada också är den som slutligen ska ersätta skadan. Utifrån den sparsmakade praxis som finns avseende 1990 års köplag är det svårt att dra några generella slutsatser kring vilken betydelse önskemålet att skadevällaren ska betala får. Därför kommer jag nedan analysera ett konkret exempel på en handelskedja. Detta för att vidare kunna analysera möjligheten att kanalisera det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel vid kommersiell handel i flera led med mängdvaror av standardkaraktär och därmed besvara uppsatsens tredje frågeställning.

En handelskedja kan i praktiken se ut som följande: A tillverkar och säljer kugghjul. På grund av problem i tillverkningsprocessen är kugghjulen behäftade med fel. Utan att vara medveten om detta har A sålt vidare kugghjulen till B, som i sin tur sålt dem till C. C har därefter sålt kugghjulen till D som har använt kugghjulen i sin tillverkning av maskiner. På grund av att kugghjulen är felaktiga har D tvingats återkalla slutprodukten för att åtgärda felet och C har blivit tvungen att ersätta D. C kräver i sin tur återförsäljaren B på ersättning för förlusten de

²²³ Se Prop. 1975/76:81 s. 144 samt Bernitz, Standardavtal, s. 116.

²²⁴ Se NJA 2017 s. 113.

lidit på grund av att varan de köpte av B var behäftad med fel. B riktar slutligen ett anspråk mot A.

I exemplet har D:s skada alltså orsakats av ett fel som uppkommit hos A. Regleringen av skadeståndsansvaret mellan de olika parterna skulle kunna se ut som följande: Tillverkaren A har en ansvarsbegränsning i form av en friskrivning i sitt avtal med B. Mellan B och C regleras skadeståndsansvaret av köplagen. D har i sin tur sett till att ha en vitesklausul i sitt avtal med C. Frågan är, som sagt, om det går att kanalisera ansvaret hela vägen genom handelskedjan - trots att avtalsfriheten innebär att regleringen av skadeståndsansvaret i flera led skiljer sig från den köprättsliga regleringen. För att studera möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret hela vägen tillbaka till A, det led felet härstammar från, analyseras nedan varje led i handelskedjan för sig.

4.2.1 C:s ansvar gentemot D

I avtalet mellan C och D finns en vitesklausul som avgör omfattningen av C:s ansvar gentemot D. Beroende på skadans omfattning och det avtalade beloppet kan en vitesklausul vara till fördel eller nackdel för säljaren. Om D:s skador främst består av skador på slutprodukten (vilken utgör annan egendom än den sålda varan) kommer vitesklausulen i förhållande till det köprättsliga ansvaret vara till nackdel för C. Enligt köplagen hade skadeståndsansvaret enbart omfattat skador på kugghjulen.²²⁵ Att fastställa skadeståndsansvarets omfattning i det här ledet är dock inte komplicerat.

4.2.2 B:s ansvar gentemot C

Mellan B och C är skadeståndsansvaret reglerat av köplagen. Detta innebär att B ska ersätta C för direkta förluster, förutsatt att de inte faller utom B:s kontrollansvar.²²⁶ Eftersom säljarens kontrollansvar enligt köplagen omfattar även kontraktsmedhjälpare,²²⁷ och B enligt en allmän avtalsrättslig princip har samma ansvar för någon annan som anlitas för att fullgöra den avtalade prestationen,²²⁸ spelar det ingen roll att felet härstammar från A. Det framgår dessutom av köplagspropositionen att möjligheten för en säljare att undgå skadeståndsansvar för fel, särskilt i varor av generiskt slag,²²⁹ är mycket begränsade.²³⁰ Att själva felet i varan är orsakat av ett hinder utom kontroll är inte tillräckligt. För att undgå ansvar behöver B visa att denne på grund av ett hinder utom kontroll varit förhindrad att avlämna en vara i avtalsenligt skick.²³¹ Huruvida B före avlämnandet kunde upptäcka felet i kugghjulen som levererades eller inte, spelar enligt förarbetena inte någon roll förutsatt att det hade varit möjligt för B att leverera en

²²⁵ Se KöpL 67 §.

²²⁶ Se KöpL 27 § samt 40 §.

²²⁷ KöpL 27 § 2 st.

²²⁸ Se Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 220.

²²⁹ Prop 1988/89:76 s.44.

²³⁰ Prop 1988/89:76 s.136.

²³¹ Se Ramberg och Ramberg, Köplagen: En kommentar, s. 378.

annan felfri vara.²³² B kommer alltså med största sannolikhet vara skyldig att ersätta C för dennes direkta förluster.

Eftersom B:s ansvar är beroende av huruvida C:s skada definieras som direkt eller indirekt blir nästa fråga vilken typ av förlust C har drabbats av? Som beskrivits ovan är det möjligt att den skada D drabbats av främst utgör en produktskada, vilken inte omfattas inte av köplagen. C:s skada består däremot av den ersättning som C tvingats utge till D. I NJA 1985 s. 641 uttalade HD att "En detaljist, som köpt en felaktig vara som orsakar produktskador för en konsument, lider en ren förmögenhetsskada, om han tvingas utge ersättning till konsumenten". D är visserligen näringsidkare och inte konsument, men samma sak verkar gälla i dessa fall. Skadeståndet en köpare kräver av sin säljare för ersättning som utgetts till köparen i nästa led, utgör nämligen enligt Ramberg och Herre inte ersättning för fysisk skada i det första ledet. I stället utgör den ersättning för förmögenhetsförlust på grund av avtalsbrott.²³³ C har alltså lidit en förmögenhetsförlust på grund av avtalsbrott. Följaktligen blir frågan om det utgör en direkt eller en indirekt förlust?

I köplagspropositionen anges att en parts avtalsbrott som leder till att avtalsbrott föreligger i flera led kan medföra att en köpares skadeståndsskyldighet gentemot sin köpare (det vill säga gentemot köparen i nästa led), utgör en ersättningsgill förlust i förhållande till den förre säljaren. Detta gäller under förutsättning att inget annat följer av köparens skyldighet att begränsa förlusten.²³⁴ När det gäller ersättning som utgetts i ett kontraktsled i form av vite framgår det av rättsfallet NJA 2018 s. 834 att detta enligt allmänna kontraktsrättsliga principer normalt sett utgör skadestånd när ansvaret förs vidare i handelskedjan. För att avgöra om säljaren har ett ansvar för sådan ersättning som betalats i ett tidigare led är bland annat kraven på adekvat kausalitet och förutsebarhet avgörande. I NJA 2018 s. 834 grundades vitet på en allmän bestämmelse i ett vanligt förekommande branschavtal. HD ansåg i det målet att det utgivna vitet skulle klassificeras som en skadeståndspost och att det därmed utgjorde ett krav på skadestånd för ren förmögenhetsskada i nästa led.

Eftersom vitesklausuler är vanligt förekommande i köpeavtal,²³⁵ borde det enligt min bedömning vara förutsebart för B att C kunde ingå ett avtal innehållande en vitesklausul med köparen i nästa led. Möjligen kan själva vitesbeloppet anses vara svårt att förutse för B. HD påpekade dock i NJA 2018 s. 834 att det ligger i vitets natur att skadeståndsposten för den förmögenhetsförlust vitet utgör kan vara mer omfattande än beloppet för den faktiska skadan. I förarbetena anges det emellertid specifikt att dröjsmålsviten ska ses som en indirekt förlust.²³⁶ Som framgår i uppsatsen är det däremot inte klarlagt om även viten för fel ska ses som en indirekt förlust. Enligt Ramberg och Herre verkar avsaknaden av omnämnande i förarbetena innebära att vite som utges för fel kan ses som en direkt kostnad. En sådan deduktion överensstämmer med uttalandet i propositionen om att det skadestånd en köpare tvingas utge

²³² Se Prop 1988/89:76 s. 137.

²³³ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 608 f.

²³⁴ Prop 1988/89:76 s. 195.

²³⁵ Hellner, Hager och Persson, Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt, s. 169.

²³⁶ Prop 1988/89:76 s. 202.

till sin köpare kan utgöra en ersättningsgill förlust i förhållande till den förre säljaren. Ramberg och Herre har emellertid, som tidigare nämnts, påpekat att uttalandet i förarbetena om att dröjsmålsvite i allmänhet ska ses som en indirekt förlust föranleder frågan om varför schabloniserade ersättningar på grund av fel i en vara ska bedömas annorlunda.²³⁷ Något som talar för att ett vitesbelopp som utgetts ska ses som en direkt förlust är att en säljare enligt köplagen har mycket begränsad möjlighet att undgå skadeståndsansvar för fel. Att beloppet ses som en direkt förlust är dessutom nödvändigt för att C ska få ersättning i enlighet med principen om det positiva kontraktssintresset och för att skadeståndet ska kunna kanaliseras bakåt i avtalskedjan i enlighet med önskemålet som uttryckts i propositionen.

Huruvida vite i ett tidigare led utgör en direkt eller indirekt förlust är dock omdiskuterat.²³⁸ Ett argument för att C:s vite för fel ska ses som en indirekt förlust är att C hade kunnat avtala om ett vite med sin leverantör B, vilket i förarbetena utgör motiveringen till att dröjsmålsviten ska ses som en indirekt förlust.²³⁹ Hänvisningen till "annan liknande förlust" i 67 § 2 stycket köplagen som anger vad som utgör indirekta förluster öppnar dessutom för en analogivis tolkning av dröjsmålsviten. Visserligen anges att en annan liknande förlust ska ha varit svårt att förutse för att den ska utgöra en indirekt förlust.²⁴⁰ Ett vite i sig borde som sagts ovan inte anses vara svårt att förutse vid kommersiell handel i flera led. Trots det borde, enligt min uppfattning, ett vite för fel kunna utgöra en indirekt förlust då det inte torde vara varken mer eller mindre svårt att förutse än ett dröjsmålsvite.

Ett annat argument för att viten för fel bör utgöra en indirekt förlust är att det skulle kunna anses gå emot principen om avtalets subjektiva begränsning att klassificera det som en direkt förlust. Detta eftersom vitesbeloppet är inomkontraktuellt beslutat. Kanaliseras beloppet till B skulle B alltså bli direkt påverkad av innehållet i avtalet mellan C och D. Möjligheten att kanalisera en utgiven vitesersättning bakåt i en handelskedja skulle dessutom kunna missbrukas genom att en avtalspart kan gå med på ett högre vitesbelopp i ett avtal än denne hade gjort om det inte varit möjligt att övervältra vitesbeloppet till säljaren. Ett ytterligare argument för att ett utgivet vite för fel ska ses som en indirekt skada är att vitesbeloppet kan omfatta skador på annat än den sålda varan. Skulle det ses som en direkt förlust skulle det innebära att B kan bli ansvarig för produktskador som uppstår hos D, trots att produktskador inte omfattas av köplagen.²⁴¹

Eftersom rättsläget är oklart kring huruvida vitesbeloppet C utgett till D utgör en direkt eller indirekt förlust för C är det också oklart huruvida C kommer bli ersatt för avtalsbrottet, eftersom B:s ansvar normalt sett bara omfattar direkta skador.²⁴² Sammantaget anser jag dock att argumenten för att bedöma viten för fel på samma sätt som dröjsmålsviten väger starkare än argumenten för att ett utgivet vite för fel ska utgöra en direkt kostnad.

²³⁷ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 620 f.

²³⁸ NJA 2018 s. 834.

²³⁹ Prop. 1988/89:76 s. 202.

²⁴⁰ KöpL 67 § 2 st 4 p.

²⁴¹ KöpL 67 § 1 st.

²⁴² Se KöpL 40 §.

En ytterligare aspekt som kan bli relevant att bedöma är om det finns skäl att jämka ersättningen ifall B behöver ersätta C för vitesbeloppet som C utgett. Eftersom köplagen är dispositiv hade B kunnat undgå ansvar för den ersättning C utger till D genom att avtala om en ansvarsbegränsning i sitt avtal med C. Samtidigt ska man komma ihåg att det är en allmän kontraktsrättslig princip att avtal endast binder avtalsparterna. En kanalisering av vitesbeloppet som C utgett skulle som sagt gå emot principen om avtalets subjektiva begränsning då B direkt kommer påverkas av avtalet mellan C och D. Friskrivningar och vite är dock vanligt förekommande och som nämnts ovan har HD sagt att det ligger i vitets natur att det kan vara mer omfattande än beloppet för den faktiska skadan. Möjligheten att förutse ett vite kan emellertid variera stort beroende på om beloppet är bestämt genom ett vanligt förekommande standardavtal på marknaden eller genom ett individuellt avtal mellan C och D. Har C gått med på ett ovanligt högt vite i avtalet skulle det kunna föreligga skäl att jämka ersättningen som B behöver utge till C. Kanske skulle det vara möjligt att nedsätta skadeståndet genom den allmänna begränsningen av skadeståndsskyldigheten i 70 § 2 stycket köplagen.

4.2.3 A:s ansvar gentemot B

Förutsatt att B tvingas ersätta C blir nästa fråga om skadeståndsansvaret slutligen kan kanaliseras tillbaka till A varifrån felet härstammar?

I avtalet mellan A och B finns i exemplet en ansvarsbegränsning i form av en friskrivning. Friskrivningar är som nämnts ovan vanligt förekommande i köpeavtal,²⁴³ och HD har i praxis påpekat att det är viktigt för parterna inom näringslivet att kunna bedöma de ekonomiska riskerna vid ingåendet av ett avtal.²⁴⁴ Av förarbetena framgår det dessutom att näringsidkare har ett stort ansvar för att själva tillvarata sina intressen,²⁴⁵ och denna undersökning visar att ansvarsbegränsningar generellt sett är accepterade inom köprätten. Om A:s friskrivningsklausul utesluter ansvar för det krav B framställer, kommer B sannolikt inte få någon ersättning för beloppet som betalats till C.

Friskrivningsklausuler tolkas dock restriktivt,²⁴⁶ och det finns några förutsättningar under vilka A:s friskrivning skulle kunna ogiltigförklaras eller jämkas. Exempelvis om A har lämnat en garanti eller särskild utfästelse om kugghjulen och felet innebär att de avviker från det utfästa skicket kommer A trots friskrivningen behöva ersätta B. Detta eftersom konkreta uppgifter om en vara har företräde framför generella egenskapsfriskrivningar.²⁴⁷ Genom NJA 2001 s. 309 framgår det att det kan räcka med en underförstådd garanti för att A ska ådra sig skadeståndsansvar. En annan förutsättning som skulle kunna innebära att A blir skadeståndsskyldig gentemot B är om skadan vållats genom uppsåt eller grov vårdslöshet. Standardavtal innehåller exempelvis ofta ett förbehåll om att friskrivningar inte gäller vid grov

²⁴³ Ramberg och Malmström, Malmströms Civilrätt, s. 135.

²⁴⁴ NJA 1979 s. 483.

²⁴⁵ Prop. 1975/76:81 s. 144.

²⁴⁶ Dotevall, Avtal, s. 195.

²⁴⁷ Ramberg och Herre, Allmän köprätt, s. 46.

vårdslöshet.²⁴⁸ Efter HD:s uttalande i NJA 2017 s. 113 är det inte längre säkert att grov oaktsamhet enligt köprätten är tillräckligt för att jämka en ansvarsbegränsning, då HD uttalade att frågan om huruvida en ansvarsbegränsning är acceptabel numera bör bedömas enligt 36 § avtalslagen. Grov vårdslöshet är dock något som skulle beaktas i en sådan bedömning.²⁴⁹ Också i fall där ingen garanti eller särskild utfästelse föreligger eller där felet inte beror på grov vårdslöshet kan friskrivningsklausulen jämkas enligt 36 §, om avtalsvillkoret anses oskäligt i förhållande till exempelvis förhållandena vid avtalets tillkomst eller avtalets innehåll. Detta är dock enligt min bedömning osannolikt då näringsidkare som nämnts ovan har ett stort ansvar för att själva tillvarata sina intressen, och då det i förarbetena till 36 § avtalslagen påpekades att jämkning av friskrivningar framförallt kan komma i fråga på konsumentområdet.²⁵⁰

Att B endast kan bli ersatt i enlighet med principen om det positiva kontraktssintresset under särskilda förutsättningar innebär att det i de flesta fall skulle vara svårt för B att kanalisera ett eventuellt skadeståndsansvar till A. Önskemålet om att skadevällaren ska betala kommer därmed troligtvis inte kunna uppfyllas, oavsett om C:s krav på B anses avse en direkt eller indirekt skada.

4.2.4 Sammanfattande analys av exemplet

Sammanfattningsvis kan regleringen av felansvaret mellan de olika avtalsparterna i en handelskedja, som nämnts ovan, se väldigt olika ut eftersom parterna i varje handelsled är fria att själva avtala om vad som ska gälla kring ansvaret för fel. Möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret beror på hur regleringen av ansvaret ser ut i de respektive leden. Analysen i exemplet ovan visar dock att det i handelskedjor finns många potentiella hinder för en sådan kanalisering av skadeståndsansvaret som beskrivs i förarbetena till köplagen. Vid handel i flera led är det därför mycket svårt att uppfylla den köprättsliga utgångspunkten att en skadelidande part vid avtalsbrott ska ha rätt till en ersättning som motsvarar det positiva kontraktssintresset.

²⁴⁸ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 116.

²⁴⁹ NJA 2017 s. 113.

²⁵⁰ Prop. 1975/76:81 s. 144.

5. Föreligger det skäl att ändra regleringen?

Följande kapitel syftar till att besvara den andra delen av uppsatsens syfte, om det föreligger skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led. Detta görs genom att summera och analysera resultatet av undersökningen som gjorts gällande möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret i handelskedjor, det vill säga första delen av uppsatsens syfte. Slutligen återknyts kapitlets analys till uppsatsens tes, att det är gynnsamt att kanalisera skadeståndsansvaret vid handel i flera led, genom reflektioner kring de lege ferenda.

De deskriptiva delarna samt analyserna ovan visar sammanfattningsvis att möjligheten för en avtalspart i en kontraktskedja, som har tvingats utge ersättning till sin köpare på grund av fel i varan, att själv få ersättning för detta på många sätt begränsas. Följaktligen begränsas också möjligheten till en sådan kanalisering av skadeståndsansvaret i handelskedjor som beskrivs i köplagens förarbeten. Vissa av begränsningarna av skadeståndsansvaret som kan förhindra en kanalisering till det led felet härstammar från föreligger i lagstiftningen. Dessutom har kommersiella avtalsparter omfattande möjligheter att begränsa sitt ansvar ytterligare. I undersökningen av avtalsfrihetens betydelse för skadeståndsansvarets omfattning framkommer det att skadeståndsansvaret ofta regleras specifikt i köpeavtal, genom exempelvis friskrivningsklausuler eller vitesklausuler. Avtalsfriheten har på så sätt en mycket stor betydelse vid handel i flera led. Eftersom de respektive parterna är fria att själva reglera skadeståndsansvaret kan skadeståndsansvaret se olika ut i varje led i en handelskedja. Ett enda avtal som förhindrar en parts möjlighet att kräva sin säljare på ersättning för den ersättning de själva gett ut till sin köpare i nästa led, blockerar möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret till ledet varifrån felet härstammar. Vid handel i flera led är det därför i realiteten svårt att uppfylla den köprättsliga utgångspunkten att en skadelidande part ska ha rätt till ersättning motsvarande det positiva kontraktsintresset vid avtalsbrott.²⁵¹

Eftersom köprätten i stora delar är ett resultat av internationellt samarbete, och 1990 års köplag är starkt influerad av CISG, skulle det troligtvis vara svårt att göra omfattande ändringar av köplagstiftningen. I förarbetena till lagen angavs emellertid att en målsättning under utarbetandet av köplagen var att närma de nationella reglerna till regleringen i CISG.²⁵² Trots denna målsättning skiljer sig den svenska regleringen av skadeståndsansvaret på många sätt från regleringen i CISG. Indelningen i direkta och indirekta skador som görs i köplagen finns exempelvis inte i CISG. Inte heller i övriga Norden är lagstiftningen kring detta enhetlig,²⁵³ trots att köplagen i stora delar är samnordisk.²⁵⁴ Indelningen av förluster i direkta och indirekta som görs i köplagen har dessutom blivit starkt kritiserad. Herre har dessutom visat att begreppet indirekt förlust saknas i tre stora, svenska standardavtal. Detta trots att ett viktigt ändamål med den aktuella regleringen var att den skulle överensstämja med näringslivets behov och standardavtalspraxis.²⁵⁵ Svårigheterna som kan föreligga med att dela in förluster i direkta och

²⁵¹ Se Prop. 1988/89:76 s. 193.

²⁵² Prop. 1988/89:76 s. 24.

²⁵³ Herre, Direkt och indirekt förlust - var står vi idag?, s. 210.

²⁵⁴ Ramberg och Herre, Köplagen: En kommentar, s. 39 ff.

²⁵⁵ Herre, Ersättningar i köprätten, s. 685 f.

indirekta framgår i avsnittet ovan kring viten för fel. I undersökningen visas att rättsläget är oklart kring huruvida ett sådant vite utgör en direkt eller en indirekt förlust. Möjligen är problemen med att skilja mellan direkta och indirekta skador i köplagen ett skäl till att skadeståndsansvar ofta regleras specifikt i köpeavtal. En sådan förklaring ligger också i linje med Bernitz konstaterande att ansvaret för indirekta förluster som föreligger enligt köplagen inte fått något större genomslag i näringslivet.²⁵⁶ Regleringen av skadeståndsansvaret i köplagen verkar således varken ligga i linje med näringslivets reglering eller med den internationella köprätten. Dessutom kan det faktum att skador diskuteras i termer av produktskador, saksador, förmögenhetsskador, direkta och indirekta skador et cetera medföra en risk för begreppsförvirring, särskilt då dessa begrepp delvis överlappar varandra. Mot bakgrund av problematiken med köplagens indelningen av skador i direkta och indirekta förefaller det därmed som att målsättningen i förarbetena att undvika onödiga skillnader mellan reglerna för nationella köp och reglerna för internationella köp²⁵⁷ inte har lyckats.

Svårigheten att separera frågan om inomkontraktuellt ansvar från frågan om utomkontraktuellt ansvar tyder också på att det föreligger ett behov att ändra regleringen av skadeståndsansvaret. I analysen av rättsfallen ovan framgår det att det finns ett nära samband mellan de olika typerna av ansvar samt att indirekta skador och produktskador ibland kan omfattas av det inomkontraktuella skadeståndsansvaret, även om det oftast inte gör det. Till följd av detta kan det bli svårt för avtalsparter att bedöma riskerna med köpeavtal de ingår. Att göra sin riskexponering mer förutsebar är ett av skälen till att ansvarsbegränsningar används,²⁵⁸ och svårigheter med att förutse omfattningen av skadeståndsansvaret enligt köplagen ökar sannolikt incitamentet för avtalsparter att själva reglera detta. Undersökningen i uppsatsen visar vidare på att riskexponeringen blir än mer svårbedömd vid handel i flera led. Man kan anta att näringsidkare oftast funderar över risken med ett specifikt köpeavtal, men risken för konsekvenser när en vara säljs vidare kanske inte tas i beaktande. Med tanke på principen om avtalets subjektiva begränsning borde detta oftast heller inte vara något de behöver ta i beaktande. Min undersökning av skadeståndsansvarets omfattning vid handel i flera led visar dock att det kan finnas skäl för säljare att reflektera över detta. Av förarbetena framgår att en säljare som regel ska ersätta en köpare som på grund av fel tvingats utge ersättning till sin köpare i nästa led.²⁵⁹ Det belopp köparen tvingats utge kan mycket väl bestämmas av dennes köpares avtal med köparen i nästa led. Med andra ord kan en part i handelskedjan bli direkt påverkad av ett avtal vari denne inte är medkontrahent, trots att den allmänna regeln i svensk rätt är att ett kontraktsförhållande inte binder medkontrahentens medkontrahent. Även om det sannolikt finns många fall där en säljare är medveten om att en vara ska säljas vidare och det är uppenbart att det kan få konsekvenser om varan är felaktig, kan själva beloppet säljaren behöver ersätta vara svårt att förutse. Problematiken här aktualiseras kanske främst när något av avtalen i handelskedjan innehåller en vitesklausul för fel, vilket har beskrivits närmare ovan.

²⁵⁶ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 194.

²⁵⁷ Se Prop. 1988/89:76 s. 24 f.

²⁵⁸ Se Lundmark, Friskrivningsklausuler giltighet och räckvidd, s. 77 f.

²⁵⁹ Se Prop. 1988/89:76 s. 49.

De undersökta rättsfallen tyder också på att principen om avtalets subjektiva begränsning riskerar att sättas ur spel vid kommersiell handel med lös egendom i flera led.

Bristen på praxis avseende 1990 års köplag gör att man kan fråga sig om köprättens dispositiva natur innebär att det köprättsliga skadeståndsansvarets omfattning vid handel i flera led i praktiken är något som inte vållar problem. Jag tror emellertid inte att avsaknaden av praxis beror på att skadeståndskanaliseringens vara eller icke vara är något som aldrig föranleder tvister. Det kanske snarare har att göra med att tvister gällande kommersiella köpeavtal ofta avhandlas i skiljedomstol. En anledning till detta kan vara att bestämmelser om skiljeförfarande är vanligt förekommande i standardavtal. Den utveckling som vi kan se i NLS 19 till att tillåta att vissa tvister slits i allmän domstol kan leda till att vi kommer få se ny rättsbildning i domstolarna. Rättsläget kan därmed komma att förtydligas. Avsaknaden av vägledande svar i praxis kan troligtvis också i sig leda till att parter som hamnar i tvist om ansvaret för ett skadestånd som getts ut till en köpare i ett senare led blir mer benägna att förlikas.

Följaktligen visar undersökningen att önskemålet som uttrycks i förarbetena, det vill säga önskemålet att den som orsakar en skada ska betala för den, inte har fått något större genomslag inom köprätten. Avtalsfriheten, som spelar en mycket stor roll vid kommersiell handel, gör att det blir svårt att kanalisera skadeståndsansvaret genom en handelskedja. Trots att lagstiftarens idé om att skadevällaren ska betala är en grundläggande rättsekonomisk tanke som återfinns på flera ställen i lagstiftningen²⁶⁰ visar de undersökta rättsfallen tydligt att principen om avtalsfrihet väger tyngre på köprättens område. Problemen som föreligger i köplagens bestämmelser gällande skadeståndsansvarets omfattning medför dessutom ännu starkare skäl för säljare att utnyttja avtalsfriheten och avtala om tydliga ansvarsbegränsningar. Detta innebär att det blir i princip omöjligt att uppfylla den köprättsliga utgångspunkten om ersättning enligt det positiva kontraktsintresset vid kommersiell handel med mängdvaror av standardkaraktär i flera led.

Mot bakgrund av den omfattande problematik som ovan visats föreligger med den svenska regleringen av köprättsligt skadestånd anser jag att det finns starka skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led. Detta leder vidare in på frågan om hur förändringarna ska göras.

Reflektioner kring de lege ferenda

Baserat på denna begränsade undersökning anser jag att det skulle vara förhastat att ge något definitivt svar på hur regleringen ska förändras. Utifrån undersökningen anser jag dock att det finns skäl att reflektera kring om det bör göras möjligt att i större utsträckning uppfylla principen om ersättning enligt det positiva kontraktsintresset, genom att öka möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret till den skadevällande parten.

²⁶⁰ Se exempelvis MB 2 kap 8 § samt Skadeståndslagen

Uppsatsen har utgått från tesen att det är gynnsamt att kanalisera skadeståndsansvaret vid handel i flera led på så sätt som beskrivits i köplagens förarbeten. Genom en kanalisering i enlighet med önskemålet går det att säkerställa att alla parter i handelskedjan som drabbas av ett avtalsbrott på grund av att varan är felaktig får full ersättning i enlighet med den köprättsliga utgångspunkten. En av anledningarna till att det i realiteten är svårt att uppfylla riktmärket om att en avtalsbrottslidande part ska få full ersättning för sina förluster, och att det är den skadevällande parten som ska stå för ersättningen, är det faktum att köplagen är dispositiv. Parter i köpeavtal har således omfattande möjligheter att begränsa sitt skadeståndsansvar. Dispositiviteten bygger på principen om avtalsfrihet, vilken ger uttryck för uppfattningen att avtalsparterna själva är bäst lämpade att bedöma vilka avtal de föredrar och att de inte kommer välja att ingå avtal som är ofördelaktiga.²⁶¹ Baserat på att köplagen omfattar många olika typer av köp och många olika typer av parter kan det vara en stor fördel för parterna att själva kunna anpassa sitt avtal efter det specifika köpets förutsättningar. På så sätt kan de få en bättre överblick över riskerna och de kan själva välja hur de vill fördela och värdera dessa. Lagstiftaren är överlag mer benägen att låta näringsidkare själva fördela och förhandla om sina risker än privatpersoner och i NJA 1979 s. 483 har HD också uttryckt att ett medvetet risktagande ofta är en del av kommersiella förhållanden. I domen uttryckte HD dessutom att det finns ett behov för avtalsparter att kunna begränsa sitt skadeståndsansvar. Detta ligger i linje med förarbetena till 36 § avtalslagen där det lyfts fram att näringsidkare har ett omfattande ansvar att själva tillvarata sina intressen.²⁶²

Avtalsfrihetens stora betydelse på köprättens område framgår också tydligt i undersökningen, bland annat genom sin framträdande roll inom CISG och i NLS 19. Utifrån undersökningen i uppsatsen är min uppfattning att det skulle vara orimligt att överge principen om avtalsfrihet, och därmed förvägra avtalsparter möjligheten att begränsa omfattningen av sitt skadeståndsansvar, för att uppfylla önskemålet om att skadevällaren ska betala. Kanske är det så som Elbert Hubbard har sagt; "Responsibility is the price of freedom."²⁶³

Det finns också anledning att fråga sig om det är önskvärt att den som vållar en skada ska betala för den. En ökad möjlighet att kanalisera skadeståndsansvaret till skadevällaren är visserligen gynnsamt för de parter som drabbats av ett avtalsbrott, men ur skadevällarens perspektiv är det inte det. I exemplet ovan visades att det var C eller B som i slutändan skulle behöva bära kostnaderna för den felaktiga varan, trots att felet härstammade från A. Detta kan förefalla orättvist. Men, om skadan hos A uppstod på grund av en slumpartad olyckshändelse kan man fråga sig om det verkligen är skäligt att A ska behöva bära ett potentiellt mycket omfattande skadeståndsansvar på grund av detta. Särskilt när C och B genom principen om avtalsfrihet har haft möjlighet att begränsa sina respektive skadeståndsansvar. Om skadan däremot har orsakats genom uppsåt eller vårdslöshet kan det finnas skäl att göra en annan bedömning. Att en skadevällare som orsakar en skada uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet inte ska kunna

²⁶¹ Dotevall, Avtal, s. 36 f.

²⁶² Prop. 1975/76:81 s. 144.

²⁶³ BrainyQuote, https://www.brainyquote.com/quotes/elbert_hubbard_139182.

friskriva sig från det är något som ofta kommer till uttryck i standardavtal.²⁶⁴ Det gäller också i NLS 19. Möjligtvis ger detta uttryck för branschpraxis eller någon slags allmän uppfattning av rättvisa inom området. Tidigare tycks det likaså varit den allmänt gällande föreställningen i praxis att det inte går att friskriva sig från grov vårdslöshet. Efter rättsfallet NJA 2017 s. 113 tycks detta dock inte längre vara fallet. I fallet uttalade HD att ansvarsbegränsningars giltighet bör bedömas enligt 36 § avtalslagen och att det vid den bedömningen inte är självklart att påtaglig oaktsamhet ska leda till jämkning. Med tanke på att näringsidkare har ett stort ansvar att själva tillvarata sina intressen,²⁶⁵ kan man dock fråga sig i vilken utsträckning domstolarna kommer använda sig av 36 § avtalslagen för att jämka en friskrivning. Uttalandet i förarbetena om att jämkning av friskrivningar framför allt kan komma i fråga på konsumentområdet tyder därutöver på att jämkningar av ansvarsbegränsningar ska göras restriktivt vid kommersiell handel. Följaktligen kan det kanske finnas skäl att införa en köprättslig princip om att den som vållar en skada genom uppsåt eller grov vårdslöshet ska ersätta denna.

En allmän princip om att den som vållar en skada genom uppsåt eller grov vårdslöshet ska ersätta denna ligger i linje med den avtalsrättsliga lojalitetsprincipen. Principen skulle kunna användas av domstolarna såväl för bedömningar av inomkontraktuellt skadeståndsansvar som för utomkontraktuellt skadeståndsansvar. Om vi återigen går tillbaka till exemplet skulle en kanalisering av skadeståndansvaret till A då kunna möjliggöras om A varit grovt vårdslös. A:s friskrivningsklausul skulle kunna hävas eller jämkas med hänvisning till principen om att den som vållar skada genom uppsåt eller grov vårdslöshet ska betala. Om B skulle ha en ansvarsbegränsning gentemot C finns däremot ingen anledning att denna skulle bli ogiltig för att A varit grovt vårdslös. Om C då behöver bära kostnaden för ett fel som A orsakat, på grund av att B har en ansvarsbegränsning, skulle man eventuellt kunna hålla A ansvarig för C:s skada på utomobligatorisk grund istället för att kanalisera skadeståndansvaret genom hela kedjan. Även om en ökad möjlighet att kanalisera skadeståndansvaret ökar möjligheten att uppfylla den köprättsliga utgångspunkten om ersättning enligt det positiva kontraktsintresset är det alltså inte säkert att just kanalisering är det bästa alternativet för att hålla skadevällaren ansvarig.

Ytterligare en aspekt att reflektera över är att avtalsfriheten kan missbrukas av en starkare avtalspart och att det i praktiken är vanligt att avtalsvillkor utformas ensidigt av ena parten på ett sätt som missgynnar motparten.²⁶⁶ Undersökningen i uppsatsen visar att det finns många olika möjligheter för en avtalspart att fördela riskerna och begränsa sitt skadeståndsansvar vid handel med mängdvaror av standardkaraktär. Det är dock inte alltid dessa möjligheter föreligger de facto. En handelsparts möjlighet att begränsa sitt ansvar i ett köpeavtal påverkas bland annat av företagets storlek och förhandlingsstyrka samt av konkurrensen på området. Avtalsfriheten består ibland därför av två olika alternativ: "take it or leave it", vilket kan medföra att en part åtar sig ett mer omfattande skadeståndsansvar än denne annars hade gjort. Detta gör att det vid en förändring av den köprättsliga skadeståndsregleringen kan finnas behov av att se över skyddet för mindre näringsidkare.

²⁶⁴ Bernitz, Standardavtalsrätt, s. 116.

²⁶⁵ Se Prop. 1975/76:81 s. 144.

²⁶⁶ Prop 1975/76: 81, s. 101.

6. Slutsats

Efter att ha undersökt det inomobligatoriska skadeståndsansvaret för fel vid kommersiell handel i flera led med mängdvaror av standardkaraktär står det klart att området är komplicerat. Undersökningen utifrån uppsatsens syfte visar dock tydligt att möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret i handelskedjor är mycket begränsad, till stor del på grund av principen om avtalsfriheten. Det framgår också att den svenska regleringen av köprättsligt skadestånd på många sätt är problematisk. Min sammantagna bedömning utifrån undersökningen som gjorts är därför att det föreligger starka skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led. Ett förtydligat rättsläge skulle dessutom kunna underlätta för avtalsparter att bedöma och fördela sina risker.

En följd av att det är svårt att kanalisera skadeståndsansvaret i handelskedjor är att det vid handel i flera led är mycket svårt att uppfylla den köprättsliga utgångspunkten att en skadelidande part ska ha rätt till ersättning motsvarande det positiva kontraktsintresset vid avtalsbrott. Trots detta förkastas till viss del uppsatsen tes att det är gynnsamt att kanalisera skadeståndsansvaret vid handel i flera led.

Sammanfattningsvis så visar uppsatsen att möjligheterna för en avtalspart att få ersättning för fel vid kommersiell handel i flera led är på många sätt begränsade. Detta eftersom det på köprättens område föreligger omfattande begränsningar av skadeståndsansvaret. Vissa begränsningar föreligger i köplagen, och avtalsparter har därtill stora möjligheter att ytterligare begränsa sitt skadeståndsansvar genom avtal. Avtalsfriheten medför att friskrivningar i olika former är vanligt förekommande i köpeavtal, och regleringen av felansvar mellan de olika avtalsparterna vid handel i flera led kan se olika ut i olika led. Ett enda avtal i kedjan kan förhindra kanaliseringen av skadeståndsansvaret till det led varifrån felet härstammar. Exempelvis förhindrar ansvarsbegränsningarna i det undersökta standardavtalet NLS 19 en kanalisering bakåt i handelskedjan. När det gäller praxis avseende önskemålet som uttrycks i köplagens förarbeten, om att skadevällaren ska betala, så finns spår av det i NJA 1985 s. 641. Detta tyder på att önskemålet förelåg även innan 1990 års köplag antogs. Önskemålet har dock inte fått någon större betydelse, utan ansvarsbegränsningar, (tysta) garantier och principen om avtalets subjektiva begränsning verkar väga tyngre i bedömningar av det köprättsliga skadeståndsansvarets omfattning. Avtalsfriheten har alltså en mycket stor betydelse för omfattningen av det inomobligatoriska skadeståndsansvaret vid kommersiell handel med mängdvaror av standardkaraktär i flera led. Resultatet av denna undersökning tyder därmed på att det vid kommersiell handel med mängdvaror av standardkaraktär är oerhört svårt att kanalisera skadeståndsansvaret till det led i handelskedjan som orsakat felet.

I uppsatsen framgår det också att det finns en omfattande problematik i regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led. I viss mån är det svårt att separera frågan om inomkontraktuell skadeståndsansvar från frågan om utomkontraktuell skadeståndsansvar. Det föreligger dessutom stora skillnader mellan den svenska regleringen av skadeståndsansvaret och regleringen i CISG. Det förefaller därtill som om regleringen av skadeståndsansvaret i köplagen inte heller vunnit någon större framgång inom näringslivet, eftersom inskränkningar

av ansvaret eller beloppsmässiga begränsningar av skadeståndsskyldigheten är vanligt förekommande i standardavtal. Begränsningarna av det inomobligatoriska skadeståndsansvaret i det undersökta standardavtalet NLS 19 skiljer sig också tydligt från köplagen. Undersökningen ger även stöd åt att indelningen av förluster i direkta och indirekta, som är starkt kritiserad, är problematisk. Detta framgår inte minst när det gäller viten för fel. Rättsläget är oklart kring om ett vite som utges för fel i ett kontraktsled utgör en direkt eller en indirekt förlust. Ramberg och Herres tolkning förefaller vara att ett sådant vite, till skillnad från dröjsmålsviten, ska ses som en direkt förlust. Jag anser emellertid att argumenten för att bedöma viten för fel på samma sätt som dröjsmålsviten väger starkare än argumenten för att ett utgivet vite för fel ska utgöra en direkt kostnad. Eftersom regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led på många sätt är problematisk ansluter jag mig däremot till Herres åsikt om att det är dags att inleda en översyn av regleringen kring skadeståndsansvaret. Det föreligger enligt min mening starka skäl att ändra regleringen.

Mot bakgrund av slutsatsen att det finns starka skäl att ändra regleringen av skadeståndsansvaret vid handel i flera led analyseras också om möjligheten att kanalisera skadeståndsansvaret till den skadevällande parten bör ökas. En kanalisering skulle möjliggöra ett uppfyllande av den köprättsliga utgångspunkten om ersättning enligt det positiva kontraktsintresset, men att skadevällaren utifrån det ska betala är inte nödvändigtvis att eftersträva i alla situationer. Undersökningen i uppsatsen visar att det finns goda skäl till att acceptera möjligheten för avtalsparter att begränsa omfattningen av sitt skadeståndsansvar. Min uppfattning är att det skulle vara orimligt att helt överge principen om avtalsfrihet för att uppfylla lagstiftarens önskemål om att skadeståndsansvaret vid handel i flera led ska kanaliseras, eftersom avtalsfriheten spelar en så central roll inom köprättens område. Därför förkastas delvis uppsatsens tes att det är gynnsamt att kanalisera skadeståndsansvaret. Avtalsfriheten är dock inte, och bör heller inte vara, obegränsad. Därför framförs tanken att det kan finnas skäl att införa en köprättslig princip om att den som vållar en skada genom uppsåt eller grov vårdslöshet ska ersätta denna.

Referenslista

Offentligt tryck

SOU 1974:83 - Generalklausul i förmögenhetsrätten

Prop. 1975/76: 81 - Regeringens proposition 1975/76:81 med förslag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, m.m.

Prop. 1986/87: 128 - Regeringens proposition 1986/87:128 om internationella köp

Prop. 1988/89:76 - Regeringens proposition 1988/89:76 om ny köplag

Internationella rättskällor

Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor (CISG)

Standardavtal

Teknikföretagen. *NLS 19*.

https://www.teknikforetagen.se/globalassets/medlemsportalen/standardavtal/produktleveranse_r/gratis/nls-19-svenska.pdf (Hämtad 2020-11-10)

Litteratur

Bernitz, Ulf. *Standardavtalsrätt*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2018.

Dotevall, Rolf. *Avtal*. Lund: Studentlitteratur AB, 2017.

Gorton, Lars och Samuelsson, Per. Kontraktuella viten. I *Studier i rättsekonomi: Festskrift till Ingemar Ståhl*, s. 75–106. Lund: Studentlitteratur AB, 2005.

Gunnarsson, Åsa och Svensson, Eva-Maria. *Genusrättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB, 2009.

Grönfors, Kurt och Dotevall, Rolf. *Avtalslagen: En Kommentar*. Gula Biblioteket. Stockholm: Wolters Kluwer Sverige AB, 2016.

Hellner, Jan, Richard Hager, och Annina H. Persson. *Speciell Avtalsrätt II: Kontraktsrätt Andra Häftet. Allmänna ämnen*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2020.

- Herre, Johnny. *Direkt och indirekt förlust - var står vi idag?* SvJT 2019, s. 210–224.
- Herre, Johnny. *Ersättningar i köprätten: Särskilt om skadeståndsberäkning*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1996.
- Herre, Johnny. *Svensk rättspraxis: Förmögenhetsrätt 1978–2004*. SvJT 2005, s. 549–760.
- Håstad, Torgny. *Köprätt: och annan kontraktsrätt*. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2009.
- Istner-Byman, Miriam. *Direkt eller indirekt förlust?* SvJT 2013, s. 862–876.
- Kihlman, Jon, Munukka, Jori och Svensson, Ola. *Köplagen: En kommentar*. Stockholm: Karnov Group Sweden AB, 2017.
- Kleineman, Jan. Indirekt skada och frågan om behovet av en köplagsreform. I *Festskrift till Jan Ramberg*, s. 307–318. Stockholm: Juristförlaget, 1996.
- Kleineman, Jan. Rättsdogmatisk metod. I Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.). *Juridisk metodlära*, s. 21–46. Lund: Studentlitteratur AB, 2018.
- Lehrberg, Bert. *Köplagens dispositiva karaktär*. SvJT 2019, s. 236–254.
- Lehrberg, Bert. *Praktisk juridisk metod*. Uppsala: Iusté AB, 2019.
- Lundmark, Thorsten. *Friskrivningsklausuler. Giltighet och räckvidd. Särskilt om friskrivning i kommersiella avtal om köp av lös egendom*. PhD diss., Umeå: Iustus Förlag AB, 1996.
- Olsen, Lena. *Ersättningsklausuler: vite och andra avtalade ersättningar vid kontraktsbrott*. PhD diss., Stockholm: Liber Förlag, 1986.
- Olsen, Lena. *Rättsvetenskapliga perspektiv*. SvJT 2004, s. 105–145.
- Peczenik, Aleksander. *Juridikens allmänna läror*. SvJT 2005, s. 249–272.
- Ramberg, Christina, och Malmström, Åke. *Malmströms Civilrätt*. Stockholm: Liber AB, 2018.
- Ramberg, Christina, och Ramberg, Jan. *Avtalsrätten: en introduktion*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2019.
- Ramberg, Jan och Ramberg, Christina. *Allmän avtalsrätt*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2019.
- Ramberg, Jan, och Herre, Johnny. *Allmän köprätt*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2019.

Ramberg, Jan, och Johnny, Herre. *Internationella Köplagen (CISG): En Kommentar*. Gula Biblioteket. Stockholm: Wolters Kluwer Sverige AB, 2016.

Ramberg, Jan, och Johnny, Herre. *Köplagen: En Kommentar*. Gula Biblioteket. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2019.

Rodhe, Knut. *Obligationsrätt*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1956.

Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod och argumentation*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2018.

Sandvik, Björn. *Säljarens kontrollansvar: Skadeståndsansvarets grund och omfattning enligt köplagen och CISG*. Åbo: Åbo Akademis förlag, 2004.

Schelin, Johan. *Kritiska perspektiv på rätten*. Stockholm: Poseidon Förlag AB, 2018.

Sisula-Tulokas, Lena. Rättsvetenskap och pragmatism. I Kleineman, Jan (red.). *Pragmatism v. principfasthet i nordisk förmögenhetsrätt*, Stockholm Centre for Commercial Law, Juridiska fakulteten, s. 83–93. Stockholm: Jure Förlag AB, 2019.

Svensson, Eva-Maria. *De lege interpretata - om behovet av metodologisk reflektion*. Jubileumsnummer, Juridisk publikation 2014, s. 211–226.

Svensson, Ola. *Tankar om hävningsreglerna i köplagen*. SvJT 2019, s. 295–311.

Zackariasson, Laila. *Direktkrav: om rätt att rikta anspråk mot gäldenärens gäldenär*. PhD diss., Uppsala: Iustus Förlag AB, 1999.

Digitala källor

BrainyQuote. *Elbert Hubbard Quotes*.

https://www.brainyquote.com/quotes/elbert_hubbard_139182 (Hämtad 2020-12-01)

Cornell Law School. *Force Majeure*. https://www.law.cornell.edu/wex/force_majeure (Hämtad 2020-10-20)

Naturvårdsverket. *Om ansvar för miljöskulder i mark och vatten: Miljöbalkens regler om skyldigheter och ansvar för förorenade områden*.

<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5242-X.pdf> (Hämtad 2020-11-09)

Teknikföretagen. *Informationsskrift avseende NLS 19*.

https://www.teknikforetagen.se/globalassets/medlemsportalen/standardavtal/produktleveranse_r/gratis/nls-19-informationsskrift.pdf (Hämtad 2020-11-10)

Teknikföretagen. *Om oss*. <https://www.teknikforetagen.se/om-oss/> (Hämtad 2020-10-23)

Walker Morris LLP. *Will an 'Act of God' offer a way out of a contract?*
<https://www.walkermorris.co.uk/publications/disputes-matter-spring-summer-2019/will-an-act-of-god-offer-a-way-out-of-a-contract/> (Hämtad 2020-10-20)

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1979 s. 483

NJA 1985 s. 641

NJA 1993 s. 436

NJA 1997 s. 44

NJA 2001 s. 309

NJA 2007 s. 758

NJA 2010 s. 629

NJA 2011 s. 600

NJA 2014 s. 760

NJA 2017 s. 9

NJA 2017 s. 113

NJA 2018 s. 834

Hovrätten

Göta hovrätts dom den 20 december 2001 i mål T 229-01